

MILITAIRE SPECTATOR

Nieuwe Defensievisie leidinggeven

- Canada, Nederland en de oorlog in Zuid-Afghanistan
- 'Ik val aan, volgt mij': de reikwijdte van een misverstaan signaal

Masteropleiding *Military Strategic Studies* aan de NLDA

De Faculteit Militaire Wetenschappen verzorgt een modulaire Engelstalige wetenschappelijke masteropleiding. Deze erkende en geaccrediteerde opleiding, *Military Strategic Studies*, start weer in september 2014.

De breed opgezette master bestudeert de rol van het militaire instrument binnen de context van hedendaagse veiligheidspolitieke vraagstukken. De master bestaat uit vier verplichte courses. Daarnaast dient men een keuze te maken uit een van de drie afstudeerrichtingen (*tracks*) van elk vier courses:

- *War Studies*
- *Intelligence & Security*
- *Military Management & Logistics*

De tracks worden gecompleteerd met een *elective*. De studie wordt afgerond met een seminar over onderzoeksmethoden en een thesis. Het volgen van een of meer losse courses (elk 5 EC) is ook mogelijk.

De inhoud

De master geeft een grondig inzicht in de functie van krijgsmachten in diverse soorten contemporaine conflicten. Het gaat om conventionele oorlogen zoals *Iraqi Freedom*, etnische conflicten en burgeroorlogen zoals in de Balkan, optreden als onderdeel van een diplomatiek offensief zoals tijdens *Allied Force* boven Kosovo, of inzet ten behoeve van *statebuilding* zoals in Afghanistan. Daarbij komen de politieke, maatschappelijke en wetenschappelijke analyses, debatten en theorievorming aan de orde, evenals de juridische en ethische vraagstukken rond legitimering van militair optreden. Verder besteedt de studie aandacht aan de interne managementdynamiek van defensieorganisaties en de positie van krijgsmachten binnen moderne westerse maatschappijen. Naast logistieke thema's wordt ook stilgestaan bij de economische en psychologische dimensie van het bedrijfsbedrijf. Diverse courses gaan over militaire innovatie en de vorming van defensiebeleid. De track *Intelligence & Security* behandelt de rol van inlichtingen en inlichtingenorganisaties en hun betekenis voor het veiligheidsbeleid en militair optreden. Een voorbeeld van een *elective* die wordt aangeboden is *Cyber Warfare*.

Zelfstudie

De master, die in deeltijd en modulaar wordt verzorgd, kent een aanzienlijke zelfstudielast. De colleges van de tweejarige opleiding vinden op vrijdag plaats op de KMA in Breda en zijn opgedeeld in courses van tien weken. De master heeft een omvang van 60 EC en de behaalde studiepunten blijven zes jaar geldig om de operationele flexibiliteit zo veel mogelijk ten goede te komen.

Voor militairen en burgers

De master is in eerste instantie bedoeld voor militairen en burgers met een bacheloropleiding en circa vijf jaar werkervaring in een militaire context. Dit kunnen naast organisaties als Defensie, de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst en het Ministerie van Buitenlandse Zaken, bijvoorbeeld ook ontwikkelingsorganisaties zijn die vanwege hun werk met militaire organisaties samenwerken. Daarnaast kunnen ook andere geïnteresseerden met minimaal een (relevante) bacheloropleiding zich aanmelden. Voor defensiemedewerkers (militairen en burgers, uit Nederland en NAVO-landen) wordt de studie (vooralnog) bekostigd door de organisatie. Civiele studenten betalen collegegeld. De master start in principe met maximaal 45 studenten, van wie er vijftien van buiten Defensie afkomstig zijn.

Meer informatie

De website van de NLDA geeft meer informatie over de inhoud, opzet en toelatingseisen van deze master. De inschrijving voor de master van september 2014 loopt van 1 februari tot en met 31 maart. Belangstellenden kunnen mailen naar master.mss@nllda.nl.

MILITAIRE SPECTATOR

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensie Academie (NLDA),
Locatie Breda
Faculteit Militaire Wetenschappen,
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90004, 3509 AA UTRECHT
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

luitenant-generaal ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Ducheine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel kmars drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra
kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijntzen
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Als proef volgen militairen van
vliegbasis Woensdrecht hun
militaire, vaktechnische en leiderschaps-
training geïntegreerd
Foto AVDD, G. van Es

4 Canada, Nederland en de oorlog in Zuid-Afghanistan

J.T. Jockel

Bij een vergelijking van het optreden van Nederland en Canada in
Afghanistan valt op dat beide landen geen overtuigend strategisch
narratief hadden, terwijl zij op hardhandige wijze lessen over het
voeren van een *counterinsurgency*-campagne leerden.

17 De reikwijdte van een misverstaan signaal

C. Dullemond

Na de Slag in de Javazee, waarbij Nederland in 1942 een zware nederlaag
leed, ontstond er een mythe rond de woorden 'Ik val aan, volgt mij'
van eskadercommandant Karel Doorman, die hij echter nooit zo heeft
uitgesproken.

26 Nieuwe Defensievisie leidinggeven

S. Dalenberg, I. Folkerts en T. Bijlsma

De herziene en geactualiseerde Defensievisie leidinggeven maakt door
de vormgeving in een leiderschapskompas in één oogopslag duidelijk
wat goed leiderschap is, zonder bij voorbaat theoretische verhandelingen
te schetsen.

En verder:

Editoriaal	2
Meningen van anderen	40
Andere ogen	45
Tegenwicht	46
Gastcolumn	48
Boeken	50

Nieuwe ronde, nieuwe kansen

Sinterklaas en de Kerstman zijn weer vertrokken, oud en nieuw is uitbundig gevierd en we zijn al weer een paar weken in het nieuwe jaar aan de slag. De ‘omklap’ naar de nieuwe defensieorganisatie heeft vrijwel overal plaatsgevonden en de meeste medewerkers zijn op een nieuwe functie beland. Helaas betekent de nieuwe organisatie niet dat nu alles als vanzelf gaat. Mensen zitten op andere plaatsen, oude structuren zijn vervangen of vervallen, er zijn nog altijd vacatures en het werk is anders. Kortom, genoeg oorzaken waardoor het de komende tijd niet altijd even voorspoedig zal gaan als gewenst.

De eerste indicaties zijn dat in de nieuwe situatie de werkdruk op een aantal plaatsen binnen Defensie zeker niet minder is geworden

De eerste indicaties zijn dat in de nieuwe situatie de werkdruk op een aantal plaatsen binnen Defensie zeker niet minder is geworden. Komt dit doordat de organisatie te klein is voor de ambitie en de taken of doordat er te veel spoken uit het verleden stiekem mee zijn gemigreerd? Een nieuwe organisatie vraagt om een andere werkwijze en de vraag rijst of met name het bovenste segment van de organisatie daar klaar voor is.

Ondanks alle mooie plannen, souperen werkwijzen uit het verleden veel capaciteit op zonder dat ze echt bijdragen aan de doelstellingen en taken van Defensie. En dat laatste

is nu juist cruciaal om de schaarse capaciteit optimaal in te zetten. Zeker in de Haagse omgeving valt er niet aan te ontkomen om telkens weer twee vragen te stellen: wat draagt deze activiteit bij en welk probleem lost het op? Dat dit denkpatroon niet is ingeburgerd en er nog veel te verdienen is, blijkt uit de volgende voorbeelden.

Een spook uit het verleden dat veel kostbare capaciteit laat verdampen is de werkwijze met de kwartaalrapportages. Deze rapportage is in de huidige vorm niet veel meer dan een verantwoordingsrapportage en het is opmerkelijk dat functionarissen van het niveau Commandant van een Operationeel Commando meerdere malen per jaar verantwoording moeten afleggen. Weliswaar is de rapportagefrequentie enigszins naar beneden bijgesteld, maar het blijft opmerkelijk dat zoveel tijd verloren gaat aan een systeem dat niet in de eerste plaats gericht is op het bijstellen van de bedrijfsvoering. Eén keer per jaar rapporteren, aangevuld met een incidentele rapportage bij grote afwijkingen, moet toch voldoende verantwoording zijn? Defensie moet erop kunnen vertrouwen dat commandanten van Operationele Commando's zelf de beschikbare informatie gebruiken om bij te sturen in de bedrijfsvoering.

Nog zo'n spook dat rondwaart is het woud aan regelgeving. Er zijn honderden aanwijzingen, procedures et cetera waarvan de actualiteit in twijfel getrokken kan worden en de realiteit uitwijst dat het onmogelijk is om ze allemaal te kennen, laat staan ze op te kunnen volgen. Bovendien dijt het woud gestaag uit, wat het werken zeker niet eenvoudiger maakt en opnieuw capaciteit kost. Onder leiding van de – inmiddels vertrokken – Hoofd Directeur Bedrijfsvoering is het initiatief genomen om

de regelgeving te vereenvoudigen. Toch blijkt dat het maken van regels in een stafomgeving soms belangrijker is dan het oplossen van een probleem. Een voorbeeld. Naar aanleiding van misbruik van uitkeringen heeft de overheid besloten dat ministeries die uitkeringen verstrekken een fraudefunctionaris moeten aanstellen. Hoewel Defensie geen uitkeringen verstrekt, is de regeling geïnterpreteerd en is een voorstel gedaan om binnen Defensie ook zo'n functionaris aan te stellen. Het is te gek voor woorden, maar het voorstel heeft diverse stafbehandelingen overleefd totdat iemand wakker werd en het voorstel op het laatste moment, zij het maar net, is gesneuveld. De tijd die hier aan is verspild, had met het goed beantwoorden van de twee vragen kunnen worden bespaard.

Een derde voorbeeld is het Defensie Materieel-keuze Proces, waar het na een zorgvuldig proces van behoeftestelling, goedkeuring, verzoek tot informatie, offertestelling en uiteindelijke keuze voor een leverancier soms nog driekwart jaar duurt voordat het contract is getekend. De netto tijd die in die periode aan het dossier is besteed, beslaat vaak niet veel meer dan een paar dagen. Zo'n proces is niet alleen frustrerend voor de operationele commandant die bijzonder lang moet wachten voordat hij krijgt wat hij nodig heeft; ook de leverancier verkeert nog maanden in onzekerheid en wordt op extra kosten gejaagd. Daarbij draagt het niet bij aan het positieve imago van Defensie als klant, iets waarvoor op termijn de rekening zal worden gepresenteerd.

Het zijn drie willekeurige voorbeelden die niet alleen leiden tot verspilling van capaciteit, maar ook tot frustratie van medewerkers. Uit onderzoeken blijkt dat het vertrouwen in de leiding een behoorlijke knauw heeft

gekrepen. Of dit laatste nu terecht is dan wel een kwestie van perceptie, het is een feit waar Defensie iets mee moet. Bij de start van de nieuwe organisatie is het zaak er voor te zorgen dat vertrouwen weer wordt hersteld en alle neuzen dezelfde kant op staan. Uit onderzoeken blijkt gelukkig ook dat de motivatie de laatste jaren van de gemiddelde medewerker niet substantieel afgenomen is en als je spreekt met jonge mensen die net aan hun loopbaan beginnen, dan spat de motivatie om de koe bij de horens te vatten er van af.

Zorgen dat 'medewerkers
gewoon hun werk kunnen doen'
is het beste middel om ze
te motiveren

Zorgen dat 'medewerkers gewoon hun werk kunnen doen' is het beste middel is om ze te motiveren, stelt de Commandant van het Commando Luchtstrijdkrachten. Hij heeft een punt! Dat betekent concentreren op zaken die bijdragen aan de doelstelling en taken van Defensie en alleen werken aan problemen die dat in gevaar brengen. Dat zijn kansen die Defensie kan en moet benutten. ■

Canada, Nederland en de oorlog in Zuid-Afghanistan

Twee vragen over twee vergelijkbare missies

Kort na elkaar begonnen in 2005-2006 Canadese en Nederlandse militaire missies in de naburige Afghaanse provincies Kandahar en Uruzgan. Canada en Nederland namen de verantwoordelijkheid voor een *Provincial Reconstruction Team* (PRT), gesteund door een militaire *taskforce* bestaande uit een versterkt bataljon. De missies vielen onder het door de NAVO geleide *Regional Command South* van ISAF, waarover Nederland en Canada ook het bevel voerden. De Nederlandse missie eindigde in 2010, de Canadese het jaar daarna. De Canadese en de Nederlandse overheid waren niet in staat om met een overtuigend strategisch narratief over de inzet in Zuid-Afghanistan te komen en de Nederlandse regering overdreef het aspect van de ‘wederopbouw’ in Uruzgan. In Afghanistan leerden Canada en Nederland één belangrijke les op hardhandige wijze: een *counterinsurgency*-campagne vereist veel troepen, veel civiel personeel en veel geduld voor een lange periode.

Prof. dr. J.T. Jockel*

De Canadese en Nederlandse ervaringen in de Afghaanse oorlog zijn opvallend gelijk. Hun betrokkenheid begon met de steun die hun marines kort na de aanvallen op New York en Washington op 11 september 2001 aan de VS verleenden. Na de Amerikaanse invasie in Afghanistan namen Canada en Nederland deel aan vredesoperaties in dat land, hoewel Ottawa eerder al *special forces* leverde. Vanaf 2002 maakte Nederland deel uit van de *International Security Assistance Force* (ISAF) in Kabul. Aanvankelijk uitgesloten van deelname aan ISAF, zette Canada in plaats daarvan dat jaar zes maanden een taakgroep in in de toen vrij

rustige provincie Kandahar. Toen ISAF in 2003 een NAVO-operatie werd, stuurde Canada een *taskforce* van tweeduizend militairen naar Kabul en nam de leiding over van Duitsland en Nederland. Maar de meest opvallende overeenkomst tussen Canada en Nederland in Afghanistan betreft hun grootste – en meest omstreden – latere inspanningen in het zuiden. Daar, in de naburige provincies Kandahar en Uruzgan, namen Canada en Nederland de verantwoordelijkheid voor een *Provincial Reconstruction Team* (PRT), gesteund door een militaire *taskforce* bestaande uit een versterkt bataljon. Deze missies, die in 2005-2006 kort na elkaar begonnen, maakten deel uit van het door de NAVO geleide *Regional Command South* (RC-South) van ISAF, waarover Nederland en Canada ook het bevel voerden. De Nederlandse missie is beëindigd in 2010, de Canadese missie het jaar daarna.

* De auteur is professor Canadese studies aan de St. Lawrence University in New York. Dit artikel is gebaseerd op *Canada and the Netherlands in the Afghanistan War, 2001-2011. A Comparison*. Het wordt in 2014 uitgegeven door Queen's University in Ontario in de *Martello Papers* reeks.

FOTO CANADIAN ARMED FORCES, D. PRIEDE

Samenwerking in Afghanistan: Nederlandse, Canadese en Amerikaanse militairen tijdens een medevac-oefening in Kandahar, 2007

Omvangrijke militaire inspanning

In Zuid-Afghanistan is het echt oorlog geweest. Zowel de Canadezen als de Nederlanders hadden zo'n oorlogstoestand lang tijd niet meegemaakt. Wel hadden zij in de jaren negentig ervaring opgedaan in soms moeilijke vredesoperaties, vooral op de Balkan. Beide landen hadden ook nominaal meegedaan aan de Golfoorlog van 1990-1991. Terwijl de Canadezen officieel buiten de Irakoorlog van 2003 bleven, werd Nederland politiek lid van de *coalition of the willing*, maar droeg geen strijdkrachten bij aan de invasie die uiteindelijk leidde tot het afzetten van Saddam Hussein. De Korea-oorlog van 1950-1953 is het beste uitgangspunt om de omvang van de Canadese en Nederlandse bijdragen aan de oorlog in Afghanistan in perspectief te plaatsen. In Afghanistan vielen 158 Canadese en 25 Nederlandse doden. Een verslag van de Canadese Library of Parliament, verschenen in 2010, vermeldt: 'Afghanistan represents Canada's largest commitment since the Korean War, at a

cost of over 150 lives and the largest investment Canada has ever made in a developing country. Apart from the Canada-U.S. relationship, during the past nine years no foreign policy priority has been more dominant than Canada's engagement in Afghanistan.'¹ Twee gerenommeerde militair historici, J.L. Granatstein en David J. Bercusson, stelden: 'The war in Afghanistan became Canada's third largest military effort, passing the Korean campaign in numbers of troops deployed and length of commitment.'² Met andere woorden, alleen in de Eerste en Tweede Wereldoorlog leverden de Canadezen grotere inspanningen. In een studie van militair historicus Christ Klep zei de Nederlandse luitenant-kolonel R. Querido na de slag bij Chora in 2007: 'Onze laatste oorlogshelden waren de mannen die in Korea een

- 1 Gerald J. Schmitz, 'Canadian Policy Towards Afghanistan to 2011 and Beyond: Issues, Prospects, Options', *Library of Parliament publication 2020-26-E*, 27 september 2010, 36.
- 2 J.L. Granatstein & David J. Bercusson, (with Nancy Pearson Mackie), 'Lessons Learned? What Canada Should Learn from Afghanistan', *Canadian Defence and Foreign Affairs Institute*, oktober 2011, 2.

heuvel veroverden. Nu hebben we er flink wat helden bij.' Klep, op zijn beurt, noteert dat de Uruzgan-missie de omvangrijkste uitzending van Nederlandse militairen overzee is geweest sinds het dekolonisatieconflict van 1945-1949.³

Twee vragen

Het is gemakkelijk voor te stellen dat Canadese officieren zich in 2006 ten tijde van de slag bij Pashmul (*Operation Medusa*) de volgende twee vragen stelden: 'Hoe zijn we hier terechtgekomen? En hoe komt het dat we niet voldoende troepen hebben in verhouding tot de dreiging?' Nederlandse officieren hadden dezelfde vragen kunnen stellen. In Kandahar bevonden de Canadezen zich in 2006-2009 in het hart van de Taliban-opstand en konden zij weinig meer doen dan stand houden. Generaal-majoor Jonathan Vance heeft de Canadese situatie in die periode als volgt samengevat: *'The resources necessary to conduct effective counter-insurgency (COIN) operations were absent: more troops, more capacity to apply 'civil effects' in a timely and focused manner, more effective indigenous forces, more emphasis on civil policing capacity and so on. Without these enablers, we were left to use our sparse resources selectively to deal with the most urgent and immediate threats while building a base upon which future and better resourced COIN operations could be conducted.'*⁴ Hij voegde eraan toe: *'We did not lose.'*⁵ Pas nadat onder president Obama een groot aantal Amerikaanse troepen in Kandahar arriveerde in verband met de zogeheten *surge* (snel versterkte inzet), konden de Canadezen nog even echte *counterinsurgency*-operaties uitvoeren voordat ze Kandahar voorgoed verlieten in 2011.

In vergelijking met de Canadezen boften de Nederlanders in de relatief rustige provincie Uruzgan. De Nederlandse regering kon naar duidelijke vooruitgang verwijzen in haar eindevaluatie van de missie. Maar zij gaf daarin ook toe dat 'vier jaar echter niet genoeg [was] om de lokale Afghaanse overheid in staat te stellen zelfstandig voor veiligheid, goed bestuur en ontwikkeling te zorgen. De geboekte vooruitgang is niet onomkeerbaar'.⁶ Bovendien breidde de Nederlandse 'inktvlek' zich in Uruzgan veel minder sterk uit dan – nogal optimistisch – verwacht was toen de Nederlanders in 2006 aankwamen. Er waren daarvoor niet genoeg troepen. Klep concludeert: 'De troepensterke en de slagkracht van de Nederlanders waren voldoende om de missie gaande te houden en een basale veiligheid en wederopbouw te bewerkstelligen in de inktvlekken. De personele sterkte en de slagkracht waren echter (...) niet voldoende om (in combinatie met alle civiele inspanningen) dat ene ultieme oogmerk van counterinsurgency af te dwingen: het winnen van de *minds* van de bevolking. Daarvoor was de militaire presentie eenvoudigweg te beperkt, te weinig overtuigend en te tijdelijk.'⁷

Hoe zijn we hier terechtgekomen?

De eerste vraag, 'Hoe zijn we hier terechtgekomen?', is gemakkelijker te beantwoorden dan de tweede. Canada en Nederland gingen naar Zuid-Afghanistan omdat ze het konden en wilden. Bovendien dachten beide landen speciale vaardigheden te hebben ontwikkeld. Er zijn in de wereld niet veel landen – vooral geen kleinere – met expeditionaire strijdkrachten. In de jaren negentig begon het Nederlandse defensiebeleid sterk op het Canadese beleid te lijken, vooral met de *Prioriteitennota* van 1993. Rob de Wijk omschrijft de Nederlandse situatie als volgt: 'Na het einde van de Koude Oorlog koos de politiek voor een expeditionaire krijgsmacht voor vredes- en gevechtsoperaties ver van huis. Met dit besluit schaarde Nederland zich bij een selectief gezelschap van landen die over de politieke bereidheid en middelen beschikten voor complexe, risicovolle operaties ter verdediging van belangen of ter bevordering van de internationale rechtsorde'.⁸ Canada was

3 Christ Klep, *Uruzgan. Nederlandse militairen op missie, 2005-2010* (Amsterdam, Boom, 2011) 186, 9.

4 Major General Jonathan H. Vance, Forword to Bernd Horn & Emily Spencer (red.), *No Easy Task. Fighting in Afghanistan* (Toronto, Dundurn, 2012) 9.

5 Ibidem.

6 'Eindevaluatie Nederlandse bijdrage aan ISAF, 2006-2010' (23 september 2011) 100.

7 Klep, *Uruzgan*, 163.

8 Rob de Wijk, 'Balkenende's defensie: doorgaand verval met behoud van kwaliteit' in: *Internationale Spectator*, 64, No. 9 (september 2010) 454.

FOTO CANADAIAN ARMED FORCES; M. MC GREGOR

Canada, dat onder meer de Leopard 2-tank gebruikte, maakte met de omvangrijke inzet in Afghanistan ook een verzoenend gebaar richting Verenigde Staten

al lang lid van die exclusieve club. In 1994 maakte de Canadese regering in een defensie-nota haar beslissing bekend om de bestaande, expeditieaire krijgsmacht van beroepspersoneel na het einde van de Koude Oorlog te behouden.

Zulke inzetbare strijdkrachten ondersteunen de actieve en vooral zichtbare rol op het internationale toneel waarnaar zowel Den Haag als Ottawa zo duidelijk verlangen. Dat was ook de rol die zij in Afghanistan gingen spelen. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid merkte ooit op: 'wij zitten bijna overal aan tafel en wij doen bijna overal aan mee.'⁹ Uiteraard betekende 'wij' in dit geval Nederland. Maar het had net zo goed om de Canadezen kunnen gaan. Zij willen ook graag lid zijn van elke internationale organisatie en zij willen hun mening uiten over elk internationaal vraagstuk. Het buitenlands beleid van zowel Canada als Nederland kent ook vaak een moraliserend element dat Washington irriteert. De voormalige Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Dean Acheson beschreef Canada (naar een gedicht van Wordsworth) ooit eens als een 'Stern Daughter of the Voice of God'.¹⁰ Die uitspraak had soms net zo goed op Nederland kunnen slaan.

Relatie met de Verenigde Staten

Eén van de belangrijkste vergadertafels waaraan Canada en Nederland zitten is die van de NAVO. De zogenoemde Nederlandse 'trans-Atlantische reflex' is het spiegelbeeld van het Canadese veiligheidsbeleid. Ottawa zoekt in de NAVO en in de Europese bondgenoten juist een tegenwicht voor zijn Noord-Amerikaanse buurland; de VS is economisch cruciaal, bevriend en geallieerd, maar ook vaak dominant. Toen ISAF onder de verantwoordelijkheid van de NAVO kwam, was het dus haast onvermijdelijk dat Nederland zijn deelname zou voortzetten, dat Canada

erbij betrokken zou worden en dat zij ISAF zouden volgen van Kabul naar het zuiden. Volgens de Nederlandse diplomaat Emiel de Bont was Den Haag bijzonder bezorgd over de verslechterde relaties binnen de NAVO als gevolg van de geschillen over de Amerikaanse invasie van Irak, en greep Nederland de plaatsing van ISAF onder NAVO-bevel ook aan om een nieuwe brug te slaan tussen de VS en de dissidente Europeanen. 'Dit was de eerste stap op weg naar het dichten van de diepe kloof die door de politieke controverse over Irak in het bondgenootschap was ontstaan', aldus De Bont.¹¹

Tijdens de invasie in Irak schaarde Ottawa zich bij die dissidenten. Op dramatische wijze maakte de Canadese minister-president Jean Chrétien, onder luid gejuich van kamerleden, in het Lagerhuis bekend dat het land buiten de door Amerika geleide coalitie zou blijven.

- 9 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Aan het buitenland gehecht. Over verankering en strategie van Nederlands buitenlandsbeleid* (Amsterdam, AUP, 2010) 10.
- 10 Dean Acheson, 'Canada: Stern Daughter of the Voice of God', in: Livingston Merchant (red.), *Neighbors Taken for Granted. Canada and the United States* (New York, Praeger, 1966) 134.
- 11 Emiel de Bont, *Onder Taliban en krijgsheren. Nederland en de oorlog in Afghanistan* (Amsterdam, Nieuw Amsterdam Uitgevers, 2011) 194-195.

Volgens sommige bronnen vreesden hoge ambtenaren van de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie dat deze stap de relatie met Washington ernstig zou schaden. De situatie zou er niet beter op worden door de weigering van Chrétiens opvolger, Paul Martin, om direct mee te doen aan een nieuw Amerikaans raketschild voor Noord-Amerika. De ambtenaren zagen een omvangrijke Canadese inzet in Zuid-Afghanistan als het pad naar verzoening met de Amerikanen. Uiteindelijk kwam de beslissing om naar Kandahar te gaan van de premier zelf. In het Canadese parlementaire stelsel heeft de premier binnen zijn kabinet, in vergelijking met Nederland, een sterkere machtspositie. In zijn memoires zegt Martin dat de gedachten over de Canadees-Amerikaanse betrekkingen geen invloed op hem hadden toen hij in de zomer van 2005 de beslissing nam om naar Kandahar te gaan. *'In these cases, as in many others in my experience, the Canadian officials who deal directly with their American counterparts are often spooked by the dreadful consequences as they have been led to imagine and so it was with Iraq.'*¹² Martin overtuigt met deze bewering. Canada is zowel economisch als in andere opzichten voor de VS enorm belangrijk. Het zou daarom moeilijk zijn voor de VS om Canada te bestraffen zonder de eigen belangen te schaden. Bovendien is er geen concrete aanwijzing dat de regering-Bush de neiging had om terug te slaan na de Canadese beslissingen over Irak en het raketschild.

Martin verwijst naar een andere motivatie die een rol speelde bij zijn beslissing: altruïsme. *'We were in Afghanistan for the right reason and having been part of displacing the Taliban regime we continued to have a duty to help construct something sturdy to replace it.'*¹³ Zou het naïef zijn te geloven dat ook het kabinet-Balkenende gedeeltelijk gemotiveerd werd door altruïstische

gevoelens, toen het de Tweede Kamer eind 2005 liet weten dat het van plan was om Nederlandse troepen naar Uruzgan te sturen?

Beide regeringen hadden hun zinnen gezet op een nieuwe geïntegreerde methode om in te grijpen in het buitenland. Deze nieuwe aanpak zou bijzonder nuttig kunnen zijn tijdens vredesmissies in zogeheten *failed states*. De omschrijving hiervan varieerde van *three block war* en 3D (*defence, development and diplomacy*) tot *whole of government* en *comprehensive approach*. Later klaagde de Adviesraad Internationale Vraagstukken: 'Men kan zich afvragen of het beleid gediend is met deze steeds nieuwe begripsvormen.'¹⁴

Optimisme

Wat de *term du jour* ook was, kenmerkend was het uitgesproken optimisme in Den Haag en Ottawa aan het begin van de missies. Nederlandse en Canadese soldaten, ambtenaren en diplomaten zouden in vrij korte tijd substantiële verbeteringen tot stand kunnen brengen in welvaart, bestuur en veiligheid in Uruzgan en Kandahar, in samenwerking met de lokale bevolking en internationale NGO's.

De nestor van de universitaire deskundigen op het gebied van Canadese buitenlandse relaties, professor Dennis Stairs, viel het destijds op dat het vertrouwen in 3D overdreven was. Vervolgens nam hij de gedaante aan van een soort Canadese Cassandra. In een opmerkelijke openbare lezing, gehouden op het ministerie van Buitenlandse Zaken in 2006 (niet lang na het begin van de missie in Kandahar), waarschuwde Stairs de aanwezige kopstukken dat *'we have become excessively optimistic about our capacity to transform, in ways that we think beneficial, societies in which other folks live and in which the operating norms, traditions, and circumstances, are very different from our own (...)* We appear, that is to have concluded that the transformations we have in mind can be accomplished in the relatively short term, with the help of reasonably modest investment applied, not in an imperial but in a liberal spirit (...)*The premise is that by pulling several levers at once manipulating a number of variables simultaneously—we can fundamentally transform the society, the polity,*

12 Paul Martin, *Hell or High Water. My Life in and Out of Politics* (Toronto, McClelland & Stewart, 2008) 391.

13 Ibidem., 391-392.

14 Adviesraad Internationale Vraagstukken, *Crisisbeheersingsoperaties in fragiele staten. De noodzaak van een samenhangende aanpak*, AIV-advies no. 64 (Den Haag, maart 2009) 16.

the economy, even the culture of the communities we target'.¹⁵

Het is duidelijk dat het voorstel van de Nederlandse regering om een missie naar Uruzgan te sturen ferm gesteund werd door de leiding van het ministerie van Defensie, Commandant der Strijdkrachten generaal Dick Berlijn inbegrepen. In zijn studie over de Nederlandse besluitvorming toont Majoor Lenny Hazelbag aan dat Defensie dacht dat Uruzgan een goede ervaring zou zijn voor de strijdkrachten en een verdere stap in de in de jaren negentig begonnen ontwikkeling van een expeditionair beroepsleger.¹⁶ Het is daarentegen niet mogelijk om de rol van de toenmalige Canadese CDS, generaal Rick Hillier, in de gang naar Kandahar vast te stellen. Volgens de memoires van Martin zette Hillier hem onder druk om de missie goed te keuren. Andere aanhangers van de Liberale Partij leggen de verantwoordelijkheid voor de later impopulair geworden missie ook graag bij de generaal. Hillier bestrijdt dit in zijn memoires. Volgens hem was, toen hij als CDS aantrad, de beslissing in wezen al genomen. Bovendien ging zijn voorkeur niet uit naar Kandahar, maar naar een nieuwe rol voor Canada bij de beveiliging en het beheer van het vliegveld van Kabul. Daar had zelfs, aldus Hillier, een enorm Canadees esdoornblad op de startbaan geschilderd kunnen worden om de Canadese aanwezigheid en betrokkenheid zichtbaar te maken aan zowel vriend en vijand.¹⁷

Net als Berlijn heeft Hillier ongetwijfeld een prominent aandeel gehad in de wijze waarop de aanstaande missie – en dan met name de taken van de militairen – uitgelegd werd aan het publiek. Maar de twee CDS'en gingen tegengestelde kanten op. Berlijn benadrukte de culturele gevoeligheid en terughoudendheid van Nederlandse militairen, terwijl Hillier de missie aangreep om het imago van zijn strijdkrachten juist krijgshaftiger, zelfs ruwer te maken.

Het is niet nodig om hier weer het bekende verhaal te vertellen hoe het Nederlandse kabinet 'Uruzgan' in 2006 probeerde te verkopen als een 'wederopbouwmissie' en

FOTO AVDD, A. RORIMPANDEY

Leden van de Vaste Kamercommissie voor Defensie bezoeken militairen in Afghanistan: de Nederlandse regering sprak te nadrukkelijk van een 'wederopbouwmissie' en overdreef de scheiding tussen de multinationale ISAF en de door de VS geleide Operation Enduring Freedom

hoe het de scheiding overdreef tussen de multinationale ISAF en de door de VS geleide Operation Enduring Freedom. Generaal Berlijn legde zich neer bij deze 'verzachting' van het beeld van de missie. Zoals hij in januari 2006 tegen Elsevier zei: 'Het optreden van de Amerikanen heeft weinig tot geen effect gehad (...) Het slaan van waterputten, het op de been helpen van politie en werkgelegenheidsprojecten is nu geboden. Nederlanders hebben elders laten zien dat ze die taak aankunnen. Wij weten dat je niet alleen in tanks met gesloten koepel door de straten kunt rausjen.'¹⁸

Het uitleggen van de missie naar Kandahar aan het Canadese publiek in de zomer en het najaar van 2005 was hoofdzakelijk de taak van minister van Defensie Bill Graham. Graham

15 Dennis Stairs, 'The Menace of General Ideas in the Making and Conduct of Canadian Foreign Policy', Text, *O.D. Skelton Memorial Lecture*, 2006, Department of Foreign Affairs and International Trade.

16 Lenny Hazelbag, 'Political decision making of the mission in Uruzgan, a Reconstruction', in: *NL-ARMS*, 2009, 251-276.

17 Rick Hillier, *A Soldier First. Bullets, Bureaucrats, and the Politics of War* (Toronto, HarperCollins Publishers, 2009) 343.

18 'Dick Berlijn: 'Soms moet je meeveren'', in: *Elsevier*, 18 januari 2006.

koos voor een vrij genuanceerde uitleg. Anders dan zijn Nederlandse ambtgenoten weigerde hij Kandahar te typeren als een wederopbouwmissie of een gevechtsmissie: *'This in my view is a rather abstract and academic debate and it obscures the reality of today's operations. Each mission is unique and our mission blends many elements, including peacekeeping and combat.'* Waaraan hij toevoegde: *'And if you have any doubts about the need to be ready for combat, ask the Dutch about Srebrenica.'*¹⁹ Die zomer irriteerde Hillier Graham met uitlatingen die de eerlijke en directe, maar toch genuanceerde uitleg van de regering dreigden te ondermijnen. Hillier vertelde de Canadese media dat soldaat zijn betekende dat *'you go out and bayonet somebody. We are not the Public Service of Canada. We are not another department. We are the Canadian Forces and our job is to kill people'*. In Zuid-Afghanistan was de specifieke taak van het leger om *'destestable scumbags and murderers'* uit te schakelen.²⁰ Omdat Hillier de missie in het openbaar zo fel steunde en omdat hij naar eigen zeggen de strijd in Kandahar heeft gebruikt om verbeteringen binnen de Canadese strijdkrachten te versnellen, lijkt het er op alsof hij vanaf het eerste uur een voorstander was. Maar dat spreekt hij tegen.

Waarom niet genoeg militairen?

Met betrekking tot de tweede vraag, hoe komt het dat er niet beseft werd dat we onvoldoende troepen zouden hebben in verhouding tot de dreiging?, is het verleidelijk de verantwoordelijkheid door te schuiven. Een Canadese officier die nauw betrokken was bij ISAF beweert: *'It is entirely possible that senior American and NATO officials publicly underplayed the threat to ease and facilitate NATO's involvement so that*

*America could turn its attention elsewhere. But that strategy led to an underresourced NATO mission.'*²¹ Men zou ook met de vinger naar de VN kunnen wijzen. Volgens een studie van het *International Institute for Strategic Studies (IISS)* in Londen heeft Lakdar Brahimhi, van 2001 to 2004 hoofd van de *UN Assistance Mission in Afghanistan*, een beleid gevolgd van wat hij een *light footprint* noemde: *'Brahimi argued that a greater international presence in the country was not necessary and not possible. It was thought that a large foreign military presence would trigger a popular revolt. This assumption coincided with the Bush administration's deep suspicion of 'nation building' and an extended US commitment to Afghanistan.'*²² Ongeacht de conclusies die de Amerikanen, de NAVO en de VN trokken, droegen de Canadese en Nederlandse regeringen de verantwoordelijkheid voor hun eigen strategische inschattingen alvorens hun militairen en burgerambtenaren naar één van de meest

19 Bill Graham, 'The Canadian Forces Mission in Afghanistan. Canadian Policy and Values in Action', toespraak University of British Columbia, 9 november 2005.

20 Geciteerd in: Janice Gross Stein & Eugne Lang, *The Unexpected War. Canada in Kandahar* (Toronto, Viking Canada, 2007) 99; CBC News, 15 juli 2005.

21 Kolonel George Petrolekas, 'It Didn't Have to be this Way', in: *On Track*, Vol. 14., No. 1 (Spring 2009) 20.

22 Van de inleiding tot Tony Dodge & Nicholas Redman (red.) 'Afghanistan: To 2015 and Beyond', *Adelphi Paper* 425-26 (Londen, Routledge/International Institute for Strategic Studies, 2011) 77.

uitdagende missies in decennia te zenden. Beide regeringen benaderden de nieuwe operaties als een volgende stap van een continuüm; ze zagen Kandahar en Uruzgan meer in termen van de vredesoperaties die ze eerder meegemaakt hadden elders in de wereld, vooral op de Balkan, en in het Nederlandse geval in Irak. Bewindslieden in Ottawa en Den Haag waren zich bewust dat Kandahar en Uruzgan meer gevaren en nieuwe 3D-uitdagingen inhielden dan die eerdere missies. Desondanks begonnen ze niet te kwantificeren welke sterkte nodig was om een bepaalde dreiging te pareren en welke strategie leidend moest zijn. Hun uitgangspunt was het inzetten

Net als de Nederlandse was de Canadese regering zich bewust dat de inzet in Afghanistan meer gevaren inhield dan eerdere missies, maar desondanks kwantificeerden ze niet welke sterkte nodig was om een bepaalde dreiging te pareren en welke strategie leidend moest zijn

FOTO CANADIAN ARMED FORCES. B. TURCOTTE

van een versterkt bataljon, dat de standaardbijdrage was geworden voor beide landen bij grotere vredesoperaties.

Gezien vanuit Ottawa en Den Haag in 2005-2006 was dit geen oorlog waarin cruciale, laat staan existentiële, belangen op het spel stonden; dit was een belangrijke, maar toch vrijwillige bijdrage aan een vredesoperatie. Van het begin af neigden Ottawa en Den Haag naar deelname. De focus lag spoedig op hoe dat te bewerkstelligen, met beperking van de risico's. De risico's waren al aanzienlijk beperkt, doordat ISAF een NAVO-operatie was geworden. Dat was geruststellend voor de twee regeringen na hun slechte ervaringen met operaties onder leiding van de VN. Ze probeerden de gevaren verder in te dammen door zich te committeren aan maximaal twee jaar. Paul Heinbecker, een voormalige Canadese topdiplomaat, noemt dat onverantwoord en weinig serieus beleid: *'Responsible countries do not set arbitrary deadlines that are unrelated to the situation on the ground (...) Setting a deadline for departure without regard to the circumstances prevailing on the ground when the time arrives to leave is not serious policy.'*²³

In Nederland vielen de pogingen om de bijdrage in Uruzgan sterk af te grenzen de columnist Thomas von der Dunk eveneens op. 'Een beetje oorlog voeren gaat niet,' waarschuwde hij in de *Internationale Spectator* ten tijde van de verlenging van de missie. Als je een oorlog wilt winnen, aldus Von der Dunk, 'dan moeten onze troepen, om te beginnen, daar niet twee maar twintig jaar blijven, zonder veel personele wisseling van de wacht'.²⁴

'Een guerrilla'

In de zomer van 2005 waarschuwde de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst het ministerie van Defensie wat de Nederlanders in Uruzgan te wachten stond. Volgens de MIVD woedde er 'een guerrilla' en het was best mogelijk dat

23 Paul Heinbecker, *Getting Back in the Game. A Foreign Policy Playbook for Canada*, 2nd edition (Toronto, Dundrun 2011) 208.

24 Thomas von der Dunk, 'Nederland in Uruzgan: een betrekkelijke tijdelijkheid', in: *Internationale Spectator*, 63, No. 3 (maart 2008) 166.

Uruzgan de gevaarlijkste provincie in het zuiden was. Defensie zette de MIVD vervolgens onder druk om de ‘scherpe kanten’ van de rapportage te verwijderen; ‘een guerilla’ verdween in een latere versie.²⁵ Henk Kamp, de toenmalige minister van Defensie, ontving zowel de waarschuwingen van de MIVD als het advies van Generaal Berlijn om door te gaan met de missie. Kamp reageerde op een manier die kenmerkend was voor de Nederlandse aanpak. Hij stelde zestien voorwaarden om zijn fiat aan de voorgestelde missie te verlenen, met als belangrijkste dat er voldoende geallieerde troepen (hoofdzakelijk Amerikanen) beschikbaar zouden zijn om de Nederlandse taskforce in geval van nood uit de brand te helpen. Hij stelde niet de eis dat er genoeg troepen zouden zijn om een echte counterinsurgency-campagne uit te kunnen voeren of om de Taliban te verslaan in Zuid-Afghanistan. De minister bedoelde slechts dat de Amerikaanse aanwezigheid groot genoeg moest zijn om de risico’s te beperken die de Nederlandse taakgroep tegen zou komen.

Een andere goede illustratie van deze benadering is de *Artikel 100-brief* over Uruzgan die het kabinet naar de Tweede Kamer stuurde. De regering verzekerde de Kamer hierin dat ‘veel aandacht zal worden besteed aan de bescherming van eigen troepen’. Eigenlijk was dat al gebeurd, zo liet de brief ook zien. De Nederlanders zouden hun eigen F-16’s en Apaches meenemen voor tactische luchtsteun. Tegelijkertijd had de regering garanties op alle niveaus gekregen dat de bondgenoten zonodig ingeroepen konden worden. Van SACEUR had generaal Berlijn recent ‘de verzekering gekregen dat het Nederlandse detachement in Uruzgan door toedoen van de NAVO zal worden versterkt indien daar aanleiding toe is’. Vanuit Washington kwam ‘een aparte verzekering’ dat Amerikaanse strijdkrachten in geval van nood ondersteuning zouden verlenen

aan het Nederlandse detachement. En voor alle zekerheid waren deze afspraken ‘nog eens expliciet’ bevestigd door de ministers van buitenlandse zaken van de NAVO-landen.²⁶

Garanties

In een belangrijk artikel uit 2010 in het *International Journal* bespreken M.L. Roi en Gregory Solynec de besluitvorming in Ottawa over de missie in Zuid-Afghanistan. Volgens de twee Canadese analisten was de voorgestelde missie ‘not been linked to a Canadian strategic or even a coherent set of policy goals to be achieved. Canada made a commitment to Kandahar in the absence of any clear strategy. Few questioned whether the limited military means—large as it was relative to Canada’s recent history of military intervention—were commensurate with the policy ends of a peaceful, stable and prosperous Afghan state’. Het probleem ontstond in de persoonlijke interactie tussen Martin als minister-president en Hillier als CDS en vindt zijn oorsprong in de aard van de civiel-militaire betrekkingen in

²⁵ Interviews.

²⁶ *Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking*, 22 december 2005, TK 2005-2006, 27 925 No. 193.

De ontdekking van de counterinsurgency-theorie door Canada en Nederland en andere bondgenoten maakte een strategisch coherenter aanpak in Zuid-Afghanistan mogelijk

een waardevolle, maar in omvang beperkte bijdrage te leveren, en gewoon aanwezig te zijn voor een beperkte periode. Klep zegt daarover: 'Soms lijkt het belangrijker dat Nederland in zuidelijk Afghanistan was, dan dat duidelijk was wat er precies moest gebeuren. Maar dit was nu juist de harde les van ontspoorde missies als Srebrenica geweest: zie eerst doelen en middelen, alvorens in een missie met hoogdravende intenties te stappen!'²⁸ Dit levert ook een gespleten beeld op van de besluitvorming in Den Haag. Aan de ene kant was er een idealistische omarming van 3D en tegelijkertijd een realistisch plan voor de bescherming van eigen troepen.

In het Canadese geval is de klacht al heel oud dat het militaire establishment niet strategisch denkt. Ottawa, zo wordt vaak gezegd, moet voor zich zelf gaan denken over militaire zaken en daarbij intellectueel minder afhankelijk worden van de Amerikanen en – eerder in de geschiedenis – van de Britten. Of dit historisch gegrond is of niet, in het geval van Afghanistan kan wel geconcludeerd worden dat het probleem voor Canada – en Nederland – was dat ze niet de enigen waren zonder een coherente strategie. Volgens het onderzoek van het IISS kenden ook de Amerikanen de nodige problemen: '*under Bush an incoherent and under-resourced war in Afghanistan drifted for several years. The US was joined in this drift by the NATO allies and for much of that time Afghanistan was argued about as a test of alliance solidarity without any clear or common understanding of what the Alliance was trying to achieve there or whether it was achievable.*'²⁹

Ottawa. Terwijl Hillier het exclusieve recht van Martin respecteerde om de kernbeslissing te nemen – gaan of niet gaan – vroeg Martin Hillier om bepaalde garanties voordat hij de missie goed zou keuren. Maar deze garanties gingen niet om de aard van de missie zelf. De minister-president wilde er hoofdzakelijk van verzekerd zijn dat Canada tijdens de missie genoeg troepen in reserve zou hebben voor andere mogelijke missies; vooral als er ooit een beslissing zou worden genomen om deel te nemen aan een vredesoperatie in Darfur. Tijdens hun gesprekken hadden de minister-president en de CDS '*essentially sidestepped the crucial discussion of whether Canada possessed the necessary military means to achieve the policy ends sought*'.²⁷ Kortom, de regeringen in Ottawa en Den Haag hadden niet strategisch over de voorgestelde missies nagedacht toen zij die goedkeurden.

Anders bekeken zou gezegd kunnen worden dat het doel van de Nederlandse missie was om

27 M.L. Roi & Gregory Smolyne, 'Canadian civil-military relations: International leadership, military capacity and overreach', in: *International Journal* (Summer 2010) 710, 714.

28 Klep, *Uruzgan*, 191.

29 Dodge & Redman, 'Afghanistan', 58.

Terugtrekking

De ontdekking van de counterinsurgency-theorie door Canada en Nederland en andere bondgenoten maakte een strategisch coherentere aanpak in Zuid-Afghanistan mogelijk. Er woedt in defensiekringen echter nog altijd een debat over de vraag hoe coherent moderne counterinsurgency-theorie nu eigenlijk is en in hoeverre de theorie van toepassing was in Afghanistan. Maar die ontdekking van de waarde van counterinsurgency confronteerde de bondgenoten met het inadequate aantal militairen dat ze ingezet hadden. Een counterinsurgency-campagne vereist een aanzienlijke hoeveelheid troepen en civiel personeel.

De Nederlandse regering oogstte uiteindelijk wat zij zelf had gezaaid met de overdreven nadruk op een 'wederopbouwmissie'

Vanaf 2008-2009 werd dat probleem uiteindelijk onderkend door de Verenigde Staten, die counterinsurgency ook (her)ontdekt hadden, vooral onder invloed van generaal David Petraeus en met de instemming van de net gekozen president Obama. In 2006 waren ongeveer tweeduizend Canadese troepen belast met veiligheid in de provincie Kandahar. Na de surge van Amerikaanse troepen, geautoriseerd door de nieuwe president, deelde datzelfde aantal Canadezen in 2010 die verantwoordelijkheid met maar liefst twintigduizend Amerikanen. Voor een korte periode konden de Canadezen toen een echte counterinsurgency-campagne uitvoeren in de provincie, uiteraard in samenwerking met de Amerikanen.

Maar de maat was vol voor de Canadezen. De wensen van de regering-Obama ten spijt vertrokken ze uit Kandahar, ongeveer een jaar nadat de Nederlanders Uruzgan hadden verlaten.

Zwakke tot matige steun

Op dat moment werd de oorlog zwak tot matig gesteund door de bevolking in beide landen. In de steeds groeiende wetenschappelijke literatuur over *strategic narratives* luidt de conclusie dat de Canadese en de Nederlandse overheid niet in staat waren om met een overtuigend strategisch narratief over de missie in Zuid-Afghanistan te komen. Haast alle uitingen over de oorlog die Canadese bewindslieden deden tussen 2001 en 2008 zijn geanalyseerd door Jean-Christophe Boucher. Hij kwam tot de conclusie dat *'the Canadian government's message on Afghanistan has been chaotic for most of the past seven years'*. Het resultaat was dat *'Ottawa has not succeeded in clearly communicating the logic behind Canada's intervention and actions in Afghanistan'*.³⁰ In een instemmend commentaar op het stuk van Boucher schrijft Kim Nossal: *'the government's justifications, advanced scatter-shot in what appears to be the vague hope that some of the justifications advanced would find some resonance in the population were indeed totally incoherent.'*³¹ In Nederland oogstte de regering wat zij zelf had gezaaid met haar overdreven nadruk op een 'wederopbouwmissie'. Volgens George Dimitriu en Beatrice de Graaf was er geen 'winnend' narratief over Afghanistan, alleen het eindeloze debat over wederopbouw of vechten als de ware aard van de missie. 'Daardoor raakte de complexe werkelijkheid ondergesneeuwd en was de publieke opinie niet voorbereid op het langdurige proces en het feit dat concrete resultaten niet goed meetbaar waren.' Het resultaat was 'afnemende publieke steun voor de troepeninzet'.³²

Wat ook de retorische competenties van de twee regeringen waren, voor de bevolking in Nederland en Canada werd het duidelijk dat niet alleen de missies in Zuid-Afghanistan gewelddadiger waren dan verwacht, maar ook dat de beloofde opbouw in het kader van 3D in de twee provincies moeizaam verliep.

30 Jean-Christophe Boucher, 'Selling Afghanistan. A Discourse Analysis of Canada's Military Intervention, 2001-08', in: *International Journal*, 64:3 (Summer 2009) 718.

31 Nossal, 'Making Sense of Afghanistan', 13.

32 George Dimitriu en Beatrice de Graaf, 'De missie in Uruzgan als strategisch narratief', in: *Atlantisch Perspectief*, 2011, Nr. 8, 9.

FOTO CANADIAN ARMED FORCES, R. CLOWE

Premier Stephen Harper (rechts), hier tijdens een ontmoeting met de Canadese CDS Rick Hillier in Kandahar, toonde zich aanvankelijk vastberaden, maar moest later toegeven dat het Canadese succes in Afghanistan bescheiden was geweest

Deze tweede constatering – dat het eigenlijk niet goed ging in Afghanistan – was bepalend. In een retrospectieve studie over de gevolgen van de oorlog concludeert Dan Middlemiss: *‘Put simply, publics will accept military intervention and even substantial casualties provided that there is evidence that the intervention is succeeding in attaining the goals. In that context, and given the parlous state of ‘progress’ in rebuilding Afghanistan, it may now be slowly dawning on Canadians and their governments that the business of ‘fixing’ fragile and failing states takes a lot more time, resources, and sheer staying power than they once had rather naively believed.*’³³ Dat geldt eveneens voor Nederland.

Geen verdere verlenging van de missies

Het is veelzeggend dat Middlemiss ook de overheid gedesillustioneerd noemde. Canadese bewindslieden gingen steeds meer aan de oorlog twijfelen, en niet alleen omdat zij er

steeds minder steun voor konden vinden onder de kiezers. Stephen Harper, leider van de Conservatieve Partij, was vastberaden toen hij in 2006 aan de macht kwam als minister-president. *‘There will be some who want to cut and run but cutting and running is not my way and not the Canadian way*’, zei hij dat jaar tegen Canadese troepen in Kandahar.³⁴ Twee keer zorgde hij ervoor dat het Canadese parlement toestemming verleende voor verlenging van de missie. Drie jaar later was de houding van de minister-president duidelijk anders. In 2009 verscheen hij op CNN en gaf hij toe dat *‘frankly we are not going to ever defeat the insurgency’* en dat *‘success had been modest*’.³⁵

33 Dan Middlemiss, ‘Roles Abroad After Afghanistan’, in: Ann L. Griffiths (red.), *Is There Life Abroad After Afghanistan.: The Future of Canadian Expeditionary Operations* (Halifax, Dalhousie University Centre for Foreign Policy Studies, 2011) 28.

34 ‘Canada committed to Afghan mission, Harper tells troops’, *CBC News*, 13 maart 2006.

35 ‘Canada, allies will never defeat Taliban, PM says’, *Globe and Mail*, 2 maart 2009.

Medewerkers in zijn bureau lieten de defensiecorrespondent van de *Canadian Press* weten dat hun baas zeer gefrustreerd was: Canada droeg nog steeds een onevenredige last in vergelijking met de meeste NAVO-bondgenoten; er was nog steeds geen einde in zicht aan een oorlog die veel meer levens en geld had gekost dan verwacht; het Canadese leger raakte er door uitgeput en de regering van president Karzai, waarvan de toekomst van Afghanistan afhing, was corrupt en onbetrouwbaar.³⁶ Er kwam geen derde Canadese verlenging.

Canada en Nederland zullen in de toekomst huiverig zijn voor counterinsurgency, tenzij dat binnen een robuuste onderneming is

Een verlenging van het Nederlandse verblijf in Uruzgan na 2010 was niet ondenkbaar. In vergelijking met het zwaar geteisterde Canadese leger in Kandahar had het Nederlandse leger het in Uruzgan minder zwaar te verduren gehad. Het was nog steeds in staat om daar troepen in te zetten, zij het niet met organieke eenheden. Het CDA, en vooral minister van buitenlandse zaken Maxime Verhagen, bepleitte een nieuwe, beperktere operatie, zo iets als een PRT of een opleidingsmissie. Maar het geduld van de PvdA met Uruzgan (en met het CDA) was op en Nederland ging uiteindelijk weg uit de provincie. Na Zuid-Afghanistan te hebben verlaten, stuurde Canada politietrainingsmissies naar Kabul, terwijl Nederland zulke missies hielp opzetten in Kunduz en Kabul.

Conclusie

De bekende Nederlands oorlogsjournalist Joeri Boom schreef in zijn boek over zijn ervaringen in Afghanistan: 'De missie in Uruzgan is ten einde, maar ongetwijfeld volgen meer operaties waarbij Nederlandse militairen worden ingezet voor gevechtsmissies.'³⁷ Het is onvermijdelijk dat de eveneens expeditionaire Canadese strijdkrachten uiteindelijk ook weer ergens in de wereld ingezet zullen worden. Het ziet er echter niet naar uit dat Canada en Nederland in de nabije toekomst weer betrokken zullen worden bij een counterinsurgency-operatie. Toen beide landen de theorie en praktijk van counterinsurgency ontdekten in Afghanistan, leerden zij één van de belangrijkste lessen op hardhandige wijze: een counterinsurgency-campagne vereist veel troepen, veel civiel personeel en veel geduld voor een lange periode. Tenzij zij deel uitmaken van een zeer robuuste onderneming die alleen geleid kan worden door de Verenigde Staten (en van het soort dat niet uitgevoerd werd in Afghanistan, behalve aan het einde), zullen Canada en Nederland hoogstwaarschijnlijk niet weer mee willen doen aan counterinsurgency. Dat zal waarschijnlijk leiden tot meer terughoudendheid bij toekomstige voorstellen om in te grijpen in failed states. Want de defensie- en buitenlandspolitieke establishments in Ottawa en Den Haag zullen nu de neiging hebben om zulke voorstellen te beoordelen met de strenge meetlat van counterinsurgency – en niet meer met de naïeve en optimistische opvattingen die ze meenamen naar Kandahar en Uruzgan. ■

36 Murray Brewster, *The Savage War. The Untold Battles of Afghanistan* (Mississauga, John Wiley & Sons Canada, Ltd, 2011) 309-310.

37 Joeri Boom, *Als een nacht met duizend sterren. Oorlogsjournalistiek in Uruzgan* (Amsterdam, Podium/BKB, 2010) 316.

De reikwijdte van een misverstaan signaal

'Ik val aan, volgt mij' en de herinnering aan de Slag in de Javazee

Een verwaarloosd aspect in de historiografie van de Slag in de Javazee (27-28 februari 1942) is de wijze waarop Nederland, tijdens de oorlog en in de eerste jaren daarna, geprobeerd heeft betekenis te geven aan deze zware nederlaag. Dit verhaal van een offensieve strijd, in bondgenootschappelijk verband en onder Nederlandse leiding, vormde voor de Nederlandse regering een uniek en uiterst bruikbaar voorbeeld van agency. 'Ik val aan, volgt mij' – de beroemde, nooit in werkelijkheid uitgesproken woorden van eskader-commandant Karel Doorman vormden de kern van dit mythische verhaal. Het foutieve citaat, enkele weken na de slag ontstaan in een interview van een Amerikaanse journalist met Nederlandse overlevenden van de slag, werd aanvankelijk gebruikt ter bemoediging van bezet Nederland en later als appel voor de bevrijding van Nederlands-Indië: 'Doormans sein geldt ook voor u.' Toen herstel van de oude gezagsverhoudingen een illusie bleek, verloor het citaat zijn propagandistische betekenis.

C. Dullemond MA*

Drie jaar nadat de Japanse marine een geallieerd eskader onder leiding van schout-bij-nacht Karel Doorman goeddeels had vernietigd in de Javazee, schreef het verzetsblad *Strijdend Nederland*: 'Wij kennen een jongen KP er, die zijn revolver den naam Doorman heeft gegeven. In zijn hart leeft brandend het parool: "Ik val aan, volg mij".' Het verhaal van de Javazee moet steeds weer gehoord worden, stelde het blad, 'opdat de geest van Doorman

levend worde in het gansche volk'.¹ Het was begin 1945 geen ongebruikelijk geluid. In haar bijdrage aan een recente bundel over de Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog stelt dr. E. Touwen-Bouwsma dat de strijd in Nederlands-Indië, net als die in Nederland in mei 1940, 'geen helden voort[bracht]. Daarvoor duurde de strijd te kort en was de nederlaag te groot'.² Toch lijkt rond Karel Doorman in de oorlogsjaren wel degelijk iets van een heldencultus te zijn ontstaan, door de Nederlandse regering in Londen gevoed, maar met een duidelijke resonantie in de illegale en later legale pers. Doormans verhaal van vastberadenheid en opofferingsgezindheid vond een perfecte verwoording in het signaal dat hij aan zijn eskader zou hebben gegeven: 'Ik val aan, volgt mij'. Dat de vlootvoogd in werkelijkheid iets veel prozaïschers had laten seinen,

* De auteur (Franeker, 1968) is journalist en tekstschrijver. In de zomer van 2013 studeerde hij cum laude af als historicus aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn masterscriptie had als onderwerp de vroege beeldvorming van de Slag in de Javazee. Voor meer informatie zie www.marktenmissie.nl.

1 "Ik val aan, volg mij...!", *Strijdend Nederland*, 3 maart 1945.

2 E. Touwen-Bouwsma, 'Het Bronbeekpark' in: Madelon de Keizer en Marije Plomp (red.), *Een open zenuw. Hoe wij ons de Tweede Wereldoorlog herinneren* (Amsterdam, Bert Bakker, 2010) 108.

FOTO NIMH

De Slag in de Javazee sprak veel Nederlanders aan en werd onderwerp van het collectieve bewustzijn, onder meer door schilderijen van J. van der Ven

bleef tot begin jaren zestig goeddeels buiten beeld. De woorden pasten te goed bij de Nederlandse herinnering aan de slag.

In dit artikel gaat het om de betekenis en functie van Doormans woorden tijdens en kort na de oorlog.³ Eerst schets ik kort de context van de slag. Vervolgens laat ik zien hoe een louter functioneel sein transformeerde tot iets dat misschien nog het beste een strijdkreet is te noemen. Daarna schets ik hoe deze woorden voor propagandadoeleinden werden ingezet, eerst ter bemoediging van bezet Nederland en daarna als oproep tot navolging.

Een 'schijnbare nederlaag'

De Slag in de Javazee, die plaatsvond op 27 en 28 februari 1942, was een laatste poging van Nederlandse, Britse, Amerikaanse en Australische marine-eenheden om de Japanse opmars naar Java tot staan te brengen.

Vice-admiraal Helfrich, bevelhebber van de geallieerde vloot in de Indische archipel, gaf zijn eskadercommandant Doorman de opdracht de Japanse invasievloot aan te vallen en deze 'aanvallen voort te zetten tot de vijand vernietigd zou zijn'.⁴ Het liep anders af. Tien van de veertien geallieerde schepen werden tijdens de slag en in de dagen erna tot zinken gebracht, terwijl de Japanners nauwelijks verliezen leden. Ruim tweeduizend geallieerde marinemannen, onder wie meer dan duizend Nederlanders, vonden de dood. Het was een nederlaag die voor Nederland niet alleen het einde betekende van zijn vloot als factor van betekenis in de strijd tegen Japan, maar ook het verlies van het grootste deel van zijn wereldrijk: de invasie van Java vond met een dag vertraging alsnog plaats.

Het duurde betrekkelijk lang voordat Nederland de Slag in de Javazee als een nederlaag kon – en wilde – zien. Het treffen werd aanvankelijk zelfs als een relatief succes gepresenteerd, omdat de Japanse verliezen veel groter zouden zijn geweest dan de geallieerde. De marine, aldus koningin Wilhelmina in een radio-toespraak enkele dagen na de slag, 'heeft bij de aanval op een geweldige overmacht, de eer

3 Dit artikel is een bewerking van een deel van mijn masterscriptie over vroege beeldvorming van de slag in de Javazee. Zie: C. Dullemond, "Ik val aan, volgt mij". *Verhalen van een nederlaag*, Rijksuniversiteit Groningen (2013). De tekst is als pdf te raadplegen op www.marktenmissie.nl/schrijven.html.

4 K.W.L. Bezemer, *Zij vochten op de zeven zeeën* (Utrecht, De Haan, 1954) 333.

van de vlag op roemvolle wijze hooggehouden en, tezamen met onze bondgenoten, zware verliezen aan de vijand toegebracht.⁵ Hoe zwaar? Op basis van Nederlandse bronnen meldde het Britse weekblad *Illustrated London News* van 7 maart dat ‘one heavy Japanese cruiser was sunk, another severely damaged and a third, the “Mogami” (8500 tons) set afire. Three Japanese destroyers were left burning or sinking. Eighteen enemy transports and ten smaller ships were sunk or damaged. Only one Allied destroyer was lost and one cruiser damaged’. In de daarop volgende achtereenvolgende van de Japanse vloot, aldus het blad, liepen de twee Nederlandse kruisers Java en De Ruyter in een val van Japanse onderzeeboten. Ze werden getorpedeerd en gingen met hun bemanningen ten onder.⁶ Met name de hier gemelde schade aan de Japanse transportvloot – de uitschakeling van achttien transportschepen impliceert dat tienduizenden Japanse militairen niet konden worden ingezet – doet de vraag rijzen hoe de Japanners überhaupt nog tot een succesvolle landing op Java in staat waren.

Nu was deze berichtgeving tot stand gekomen in de nogal verwarde omstandigheden onmiddellijk na afloop van de slag, maar ook veel later nog werden de Japanse verliezen als aanzienlijk voorgesteld. In oktober 1946, meer dan een jaar na de Japanse capitulatie, meldde het maandblad voor de zeevrijheidskrachten *Onze Vloot* dat de Japanse verliezen bij de aanval op Java ‘voor zeker: een vliegkampschip, vier kruisers, een flottieljeleider, zes torpedootjagers, een onderzeeboot, vele transportschepen en enkele vliegtuigen’ bedroegen. Daarnaast waren ‘[t]ienduizenden zijner soldaten verdronken’. Wanneer Doormans eskader dan, zoals het blad meldde, ‘vijf kruisers en zeven torpedootjagers’ verloor, lijkt de uitslag, vanuit geallieerd perspectief, niet onbevredigend.⁷

In de Nederlandse beeldvorming bleven de vruchten van de slag niet beperkt tot dit onmiddellijke resultaat. De slag, zo werd met name rond 1945 betoogd, betekende niet minder dan het keerpunt in de oorlog in de Stille Oceaan. Een typerend citaat in dit verband is het volgende: ‘Doorman offerde zijn schepen en leven

om het opdringen der Japanners naar Australië te verhinderen. Dit offer van onze mannen stelde den Amerikanen in staat zóveel krachten te verzamelen, dat de tocht van de Japanners naar het Zuiden veranderde in een terugtocht naar het Noorden.’⁸ Belangrijker nog dan de uitkomst van de strijd was het heroïsche karakter ervan. Het door Britse vliegtuigen boven Nederland uitgeworpen blad *De Wervelwind* schetste in april 1942 een ‘ongelijk gevecht’ tegen een ‘verpletterende overmacht’.⁹ De leeuwenmoed waarmee tegen ‘de stalen muur der Jappenvloot’ gevochten was,¹⁰ leidde tot een ‘schijnbare nederlaag’,¹¹ die in feite een morele overwinning betekende: ‘De slag in de Java Zee zal legendarisch voortleven in de annalen der verbonden zeevarende volkeren, die de eer boven het leven stellen.’¹²

‘Follow me’: van signaal tot strijdkreet

Eén van de factoren die bijdroeg aan de geallieerde nederlaag was de gebrekkige samenwerking binnen het eskader. Het ontbreken van een gezamenlijk seinboek betekende dat de geallieerde vloot slechts de *follow-the-leader*-tactiek kon toepassen, zoals luitenant-ter-zee 1e klasse A. Kroese, de commandant van de jager Kortenaer, in een terugblik verklaarde.¹³ Eigenlijk had Doorman maar één signaal beschikbaar in de communicatie met de rest van zijn eskader, aldus ook F.C. van Oosten in een studie van de slag: ‘It was a tactical signal that had to be sent over by signal lamp and because of the prevalent confusion had to be as short

5 Zie: www.go2war2.nl, ‘Proclamaties Koningin Wilhelmina’ en L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 9. Londen. Eerste helft* (Den Haag, Staatsuitgeverij, 1979) 320.

6 ‘Jap warships and transports battered – The Dutch lose two cruisers’, *Illustrated London News*, 7 maart 1942, 290.

7 ‘Drie zeeslagen om Java I. De heldhaftige strijd van onze kruisers volgens de nieuwste gegevens omtrent den Java-zeeslag’, *Onze Vloot*, oktober 1946, 195.

8 ‘Het Spookschip’, *Telex*, 19 januari 1945. Voor meer voorbeelden: Dullemond, ‘Ik val aan, volgt mij’, 25, 33, 40.

9 ‘De slag in de Java Zee’, *De Wervelwind*, april 1942, 8.

10 Ibidem.

11 Ibidem, 6.

12 Ibidem.

13 Ph.M. Bosscher, *De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog. Deel 2: Indië tot en met 8 maart 1942* (Franeker, Wever, 1986) 296.

FOTO ASSOCIATED PRESS

Oorlogscorrespondent George Weller (rechts) droeg bij aan de mythevorming door zijn meeslepende verhaal over de lotgevallen van de opvarenden van de Kortenaer

as possible. It was also necessary to send a signal which could be sent and understood without difficulty by Dutch and allied signalmen alike. Thus the signal consisted of two parts: the address "All ships" and the contents: "Follow me".¹⁴ Volgens maritiem historicus Ph.M. Bosscher liet Doorman dit signaal tijdens het gevecht 'diverse malen' seinen.¹⁵ Het latere 'Ik val aan, volgt mij' was aan één van deze signaalmomenten ontleend.

Die metamorfose van signaal tot strijdkreet vond al na enkele weken plaats. Rond half maart 1942 interviewde de bekende Amerikaanse oorlogscorrespondent George Weller enige overlevenden van de Kortenaer, die een dramatisch maar inspirerend verhaal te vertellen hadden. Hun schip, noteerde Weller, was al in de beginfase van de slag getorpedeerd. De meeste bemanningsleden hadden zich weten te redden en dobberden urenlang rond in aan elkaar gebonden vloten. Onverwacht kwamen de restanten van de geallieerde vloot in zicht: vier kruisers in lijn, met voorop Doormans vlaggenschip, de De Ruyter. Opnieuw op zoek naar de Japanse vloot passeerden ze rakelings en in volle vaart de bemanning van de Kortenaer.¹⁶ Voor de drenkelingen werd, zoals tevoren was afgesproken, niet gestopt. 'Their cries for help were

14 F.C. van Oosten, *The Battle of the Java Sea* (Londen, Ian Allan, 1976) 52.

15 Bosscher, 281, noot 266 en 284, noot 302.

16 Dit dramatische moment wordt ook in het bekende schilderij van Jan Hoowij, 'Kruiser Hr.Ms. De Ruyter (1938-1942) passeert drenkelingen van torpedobootjager Hr.Ms. Kortenaer (1928-1942) tijdens de slag in de Javazee', belicht

answered by shouts from the Dutch cruisers *De Ruyter and Java and the British [sic] cruiser Perth, but only some unknown friendly hand aboard the Houston had the quickness of mind to throw them the lifebelt*', aldus Weller in zijn meeslepende verhaal, dat in ieder geval in de *New York Post* en de *Chicago Daily News* van 19 maart en de Britse *Daily Telegraph* van 20 maart verscheen.¹⁷

Het was het lichtbaken op deze reddingsboei dat later die nacht gezien werd vanaf de Britse jager *Encounter*. Het schip pikte de Nederlanders op en leverde ze in Soerabaja af, van waaruit ze korte tijd later naar Australië konden vertrekken. Ze kwamen daardoor niet in Japanse krijgsgevangenschap terecht, wat voor de overlevenden van de meeste andere schepen in het geallieerde eskader wel gold. Tijdens de oorlogsjaren vormde de bemanning van de Kortenaer dan ook de belangrijkste Nederlandse informatiebron over de slag.

Wellers artikel, tot stand gekomen op basis van eigen nieuwsgaring en niet van officiële communiqués,¹⁸ was het eerste inhoudelijke verhaal over de slag.¹⁹ Weller sprak met meerdere Nederlandse overlevenden – in ieder geval met commandant Kroese en een van zijn officieren, luitenant-ter-zee 2e klasse J.B. Reiche.²⁰

De Nederlandse marinemannen, noteerde Weller, zijn vol goede moed. Ze branden van verlangen om de strijd opnieuw aan te gaan en hun kameraden te wreken: *'They pray that America can give them a cruiser, even an old one. Their fleet has gone, their families are prisoners, their houses are the domicile of Japanese. Few have anything but a pair of shorts and a shirt, and a water soaked picture of wife and children. All they want is a chance to fight.'*²¹ Deze Nederlandse bereidheid opnieuw ten aanval te trekken kopelde Weller nadrukkelijk aan het inspirerende voorbeeld van Doorman, *'the most offensive-minded man in the entire Dutch navy'*, die immers voorop gegaan was in de strijd. Zijn vloot was ernstig verzwakt geweest en op versterkingen viel niet meer te rekenen, legde Weller zijn Britse en Amerikaanse lezers uit: *'Nevertheless, he gave to his little fleet a signal which he repeated twice before two Dutch cruisers, De Ruyter and Java [sic], went to their doom: "I am attacking, follow*

me.'"²² Dit is de allereerste keer dat Doormans sein, in de legendarisch geworden onjuiste versie, in de bronnen voorkomt.

De vermelding van het citaat kreeg in het artikel een eigen kop mee: *"Attacking, follow me" order three times"*,²³ wat er op wijst dat de eindredacteur de aantrekkingskracht van Doormans woorden onderkende.

Weller ontleende het citaat dus aan zijn gesprek met de Nederlandse officieren. Het is mogelijk dat hij hun woorden wat vrij interpreteerde, maar het is ook voorstelbaar dat de Nederlanders Doormans sein in het Engels probeerden te vertalen en daarvoor iets meer woorden nodig hadden. Wie duidelijk wil maken in welke omstandigheden Doorman zijn orders gaf, kan tenslotte nauwelijks om de term 'aanval' heen.²⁴ Al snel ging het citaat – half verzinsel, half herinnering – een eigen leven leiden. In het eerder genoemde *De Wervelwind* van april 1942, ruim een maand na de slag, komen we de Nederlandse vertaling ervan voor het eerst tegen.²⁵ En weer een maand later gebruikte minister-president Gerbrandy, in een toespraak voor *Radio Oranje*, het citaat als typering van – en devies voor – de

17 Hier wordt de verhaalversie uit de *Daily Telegraph* van 20 maart 1942 gevolgd. Een op details afwijkende versie van het verhaal is te vinden in Anthony Weller (red.), *Weller's War* (New York, Crown, 2009) 320-327.

18 Dit werd ook als zodanig erkend in de pers. De *Illustrated London News* van 28 maart schreef: 'A dramatic description of the naval battle of the Java Sea, (...) appeared in the *Daily Telegraph* of March 20. It considerably amplifies the Admiralty communiqué of March 15', 382.

19 'First Full Story of Java Sea Battle', kondigde de *Daily Telegraph* (20 maart 1942) aan. De bovenkop van het artikel zoals het in de *New York Post* (19 maart 1942) over de volledige breedte van de voorpagina stond, luidde: 'Exclusive Eyewitness Story'. De inleiding op het artikel zelf begon met de mededeling: 'Here is the First eyewitness, blow-by-blow account of the Battle of the Java Sea.'

20 Weller noemt hem 'Benjamin Reiche'. Zijn echte naam is Johan Bernard Reiche.

21 *Daily Telegraph*, 20 maart 1942.

22 Ibidem.

23 Ibidem.

24 Nadat L. de Jong in 1962 in de televisieserie 'De Bezetting' voor het eerst aan een miljoenenpubliek bekendgemaakt had dat Doormans signaal in deze vorm nooit was uitgegaan, voegde hij hier droog aan toe: 'Dat "ik val aan" was ook volmaakt overbodig, want Doorman deed niet anders dan zoeken naar mogelijkheden om aan te vallen.' L. de Jong, *De Bezetting. Een weergave in boekvorm van de uitzendingen der Nederlandse Televisie-Stichting over Nederland in de Tweede Wereldoorlog 2* (Amsterdam, Querido, 1962) 201. Overigens was in kleine kring al veel langer bekend dat het citaat onjuist was. Zie: Dullemond, 'Ik val aan, volgt mij', 20-22.

25 'De slag in de Javazee', *De Wervelwind* (april 1942) 7-8.

Nederlandse houding tegenover de bezetter. Doormans woorden, aldus de minister-president, waren het parool voor elke goede vaderlander.²⁶

Doormans strijd werd een verhaal van ridders, 'strijdend op de drempel van de bedreigde veste'

De matrix van de oerverhalen

Met het krantenstuk van Weller ging het verhaal van de slag echt leven. De gebeurtenissen werden gevuld met drama; ze kregen diepte en detail. Een Amerikaanse lichtboei die de Nederlandse drenkelingen een baken van hoop wordt. De onverzettelijkheid van de overlevenden, die niets liever willen dan opnieuw ten strijde trekken. Een schout-bij-nacht die voorop gaat in de strijd en dit met zijn leven moet bekopen. Weller had maar een paar ingrepen nodig om van een verhaal van tragische dapperheid een heldenepos te maken. Essentieel daarbij is dat Weller, zoals we gezien hebben, schreef dat het signaal drie keer gegeven werd; de derde maal tegen het einde van de slag, vlak voor *'the two Dutch cruisers (...) went to their doom'*. De woorden *'I'm attacking, follow me'* werden daarmee de illustratie van een wanhopige stand, van het sterven van de garde. Ze werden bovendien Doormans laatste woorden: *'Shortly before midnight Doorman's flagship De Ruyter and Java ran into a barrage of torpedoes, probably from destroyers, and sank, apparently with few, if any, survivors.'*²⁷

Waar Weller dit dramatische derde signaal nog op impliciete wijze aan het einde van de slag plaatste, ging deze nuance verloren in de Nederlandse verhaalversies die op Wellers verslag gebaseerd waren. Een essentiële tussenstap vormt het artikel in *De Wervelwind*. Elementen hieruit komen we, in soms uiterst bevolgen proza, in verschillende illegale bladen tegen: "Ik val aan, volg mij" was het sein dat van schip tot schip vloog; zij vielen aan zonder aarzelen den veel sterkeren tegenstander en zij vuurden nog toen hun schepen al brandend wegzonken.²⁸ En: 'Dan klinkt boven de geheele vloot het bevel van den Admiraal, zijn laatste, dat altijd zal blijven: "IK VAL AAN, VOLG MIJ!" En als een brandende lawine schiet de vloot op de Jappen af, vurend uit alle kanonnen... Maar in de nacht loeren de duikboten, onverhoeds vallen zij aan, torpedo's glijden sissend door het water... en het eskader is ten ondergang gedoemd...'²⁹ Hier is het verhaal van de slag een mythisch verhaal geworden. Twee maal maar liefst zijn de aanvallen van Doorman en de zijnen vastgelopen op de Japanse muur van staal. Maar Doorman geeft niet op. Hij verzamelt zijn laatste schepen om zich heen, geeft zonder aarzeling zijn finale order: 'Ik val aan, volgt mij', en vaart dan, wapenbroeders in zijn kielzog, uit alle kanonnen schietend de vijand tegemoet. In een zwerm van sissende torpedo's – het wapen der lafaards, afgeschoten vanaf in hinderlaag liggende onderzeeërs – sterven Doorman en zijn mannen de heldendood. Het is in deze samenvatting niet alleen een verhaal dat tot de verbeelding spreekt, maar ook een verhaal dat aan de verbeelding lijkt ontleend. Doormans strijd wordt hier in de matrix van de oerverhalen gegoten. Het is een verhaal van ridders, strijdend 'op de drempel van de bedreigde veste'.³⁰

Einde en nieuw begin

"*Attacking, follow me*" order three times", luidde zoals gezegd één van de koppen boven Wellers artikel. Waarom werd dit getal drie zo benadrukt? Het getal drie, zoals dit door Weller en in de op zijn artikel gebaseerde verhaalversies werd gebruikt,³¹ kan staan voor een cumulatieve reeks, waarbij de *'third task (...) the most*

26 "'Attack' Is Netherland Slogan', *The New York Times*, 11 mei 1942.

27 *Daily Telegraph*, 20 maart 1942.

28 'Ik val aan, volg mij', *Strijdend Nederland*, 3 maart 1945.

29 'De grote slag', *Steenbergsche Bus-courant*, 15 juli 1944.

30 Het citaat is ontleend aan: Piet Bakker, *De slag* (herdruk als 'grote pocket'; Amsterdam en Brussel, Elsevier, 1964) 241.

31 Ook in het verhaal in *De Wervelwind* (april 1942) wordt benadrukt dat Doorman twee maal zijn aanvalssignaal herhaalde – dus drie keer gaf. 'Weer kwam Doormans onverschrokken signaal: "Ik val aan; volg mij"'. En: 'De onvermoeibare Doorman seint voor de laatste maal: "Ik val aan! Volg mij!"'. De toevoeging van uitroeptekens in het laatste citaat wijst op een cumulatieve reeks.

FOTO NIMH

Minister van Marine Furstner (staand) gebruikte het citaat van Doorman Nederlandse jongeren op te roepen om, zodra dat mogelijk zou zijn, openlijk te strijden voor het vaderland

difficult, the third battle the worst' is, zegt V. Propp in zijn klassieke studie over volksverhalen.³² Drie is *'the final trigger for something important to happen'*, aldus C. Booker in *The Seven Basic Plots*, een uitdagende visie op de rol van verhalen in het menselijk leven.³³ De mythische derde en laatste aanval in de Javazee is dan te beschouwen als de zware proef die de prelude vormt *'to that reversal which leads to the overthrow of darkness and the liberation of light'*.³⁴

Het beeld van de duisternis die, na de slag in de Javazee, plaatsmaakt voor het licht, komen we in diverse bronnen tegen. Het eerder geciteerde verzetsblad *Strijdend Nederland* vertelde zijn lezers in een herdenkingsartikel, drie jaar na de slag, dat er 'reeds in het donkerste uur de teekenen [waren] voor ieder, die het maar zien wilde, van een keer, die eenmaal komen zou van de duisternis van geweld en onderdrukking naar het licht van vrijheid en herrijzing. Want in het donker lichten reeds de vonken van een stalen roepingsbesef als stille beloften'.³⁵ Iets dergelijks had, bij de herdenking van de slag een jaar eerder, minister van Marine J.Th. Furstner voor *Radio Oranje* gezegd:

'Het groote licht van het einddoel komt in zicht. Wie het licht op de bergtop ziet, wordt het ook licht in het dal.'³⁶ Ook Weller zelf liet op zijn cumulatieve drie een visioen volgen, waarin de door een Amerikaans lichtbaken geredde Nederlanders met een Amerikaans schip opnieuw het gevecht aangaan. De slag wordt zo gepresenteerd als de opmaat voor een nieuwe kans: geef de moegestreden held een wapenrusting en hij zal opnieuw ten strijde trekken.

We hoeven ons overigens niet te fixeren op dit gebruik van het getal drie om te zien dat de slag in de Javazee in de bronnen uit die jaren als een eindpunt wordt gezien; een eindpunt dat leidt tot een nieuw begin. Met de verovering van Java, die na de zeeslag betrekkelijk ongehinderd doorgang kon vinden, kwam de

32 V. Propp, *Morphology of the Folktale* (tweede, herziene editie; Austin, University of Texas Press, 1968) 74.

33 C. Booker, *The Seven Basic Plots. Why We Tell Stories* (Londen en New York, Continuum, 2004) 231.

34 Ibidem, 234.

35 "Ik val aan, volg mij...", *Strijdend Nederland*, 3 maart 1945.

36 'Rede Adm. J.Th. Furstner', *The London News*, 6 maart 1944.

ILLUSTRATIE: WWW.GEHEUGENVANNEDERLAND.NL

Een poster van de Regerings Voorlichtingsdienst uit 1945: de Slag in de Javazee werd gezien als het keerpunt in de strijd in de Stille Oceaan

Japane opmars naar het zuiden min of meer tot stilstand. Het belangrijkste strategische doel van Japan – toegang tot de olie en rubber die voor de toekomst van het land van levensbelang waren – was bereikt. De Japanse verovering van Java kan achteraf dan ook, vanuit geallieerd perspectief, als het dieptepunt

van de strijd tegen Japan worden beschouwd. Daarna kwam het initiatief betrekkelijk snel bij de Amerikanen te liggen. De eerste beperkte Japanse nederlaag, bij de Slag in de Koraalzee, volgde nauwelijks twee maanden na de Slag in de Javazee. Weer een maand later versloeg de Amerikaanse vloot de Japanners bij Midway. Op het einde in de Javazee volgde dus een nieuw begin: al twee maanden na de slag waren er lichtpuntjes te zien. Vrij snel daarna kon de slag in de Javazee de boeken in als het eindpunt van de Japanse opmars naar het zuiden. Van deze waarneming was het maar een kleine stap naar de gedachte dat de Japanse opmars in de Javazee tot staan was gebracht; iets wat in Nederlandse kring dan ook graag werd beweerd.³⁷

'Ja Doorman, wij volgen'

Tot in 1944 lijkt het verhaal van de slag vooral gebruikt te zijn om de Nederlandse bevolking te bemoedigen, waarbij de nadruk lag op het eerste deel van Doormans woorden: 'Ik val aan.' In een oorlog waarop Nederland in militaire zin niet echt zijn stempel wist te drukken, was dit verhaal van een offensieve strijd, in bondgenootschappelijk verband en onder Nederlandse leiding, een uniek en uiterst bruikbaar voorbeeld van *agency*. Toen het vooruitzicht van de bevrijding van Nederland concreter werd, verschoof het accent van bewondering voor Doormans moed naar de noodzaak om diens goede voorbeeld te volgen. De nadruk kwam te liggen op het tweede deel van het signaal, namelijk: 'Volgt mij.' Niemand kan de woorden van onze schout-bij-nacht vergeten, schreef bijvoorbeeld het illegale blad *Overzicht der Nieuwsberichten* in april 1944: 'En duizenden volgden hem. Aan hen allen hebben wij grote verplichtingen. Zij zullen niét beschaamd worden.'³⁸ In het eveneens clandestien verspreide *The London News* werd enkele dagen later vrijwel hetzelfde gezegd: 'Duizenden volgden. De verplichtingen die wij hebben jegens hen, die zich reeds offerden, zullen niet worden beschaamd.'³⁹ Beide bladen echoden hiermee de woorden van minister van Marine Furstner, in een toespraak voor *Radio Oranje* op 27 februari 1944: 'Niemand vergeet het laatste

37 Dullemond, "Ik val aan, volgt mij", 33 e.v.

38 'De wederopbouw der Nederlandsche Strijdkrachten', *Overzicht der Nieuwsberichten*, 21 april 1944.

39 *The London News*, 26 april 1944, 326.

bevel van kap. Doorman: Ik val aan; volg mij. Zij volgden.⁴⁰ En volgen – dat moest nu ook de jeugd van Nederland doen, stelde de minister: ‘Zoolang Hitler nog bij ons de lakens uitdeelt, kunt gij, jongeren, alleen nog maar in het geheim strijden. Maar dit gaat voorbij, vermoedelijk spoedig en dan komt uw tijd.’ Nederlands-Indië, het landsdeel waarvoor Doorman en de zijnen zich hadden opgeofferd, diende bevrijd; een taak waarvoor ‘de volledige kracht van het Nederlandsche volk gemobiliseerd moet worden’, aldus Furstner.⁴¹ Het Aanmeldingsbureau voor Oorlogsvrijwilligers in Heerlen maakte een half jaar later dezelfde koppeling tussen Doorman en de ‘flinke, sterke, jonge kerels’ die zijn karwei moesten afmaken. Het sein waarmee de schout-bij-nacht de vijand tegemoet ging, aldus een advertentie in het *Limburgsch Dagblad*, ‘geldt ook voor u’.⁴² Dezelfde formulering werd gebruikt op een nog in Londen gedrukte rood-wit-blauwe propagandaposter van de Regerings Voorlichtingsdienst, waarop een vastberaden vlootvoogd uittorent boven een scène uit de slag.⁴³

In de zomer van 1945 kon het *Friesch Dagblad* enthousiast melden dat het ‘geveugelde woord van kapt. Doorman (...) duizenden jonge, rappe gasten uit het hart gegrepen’ was. Zij popelden, aldus de krant, om de Japanners uit de ‘gordel van smaragd’ te verjagen.⁴⁴ Dat vele ‘Nederlanders popelen’ – opnieuw wekt de woordkeus de indruk van een gerichte actie – om naar de Oost te vertrekken, viel in diezelfde week ook het Leidse *De Mare* op. Het woord van Doorman, aldus het blad, ‘heeft hen gewekt tot de daad’. Doorman is niet meer, zijn ‘geest leeft echter voort, zijn moed sterkt onze moed, zijn voorbeeld wijst ons de weg. Ditmaal zal het de Jap zijn, die ten onder gaat; – en voorgoed. Ja, Doorman, wij volgen.’⁴⁵

Dit strijdvaardige optimisme bleek beperkt houdbaar. Niet die duizenden enthousiaste Nederlandse jongeren verjoegen de Japanners uit Indië – dat deden de atoombommen die begin augustus 1945 op Hiroshima en Nagasaki vielen. Ver voordat de Nederlanders fysiek in staat waren de oude gezagsverhoudingen te herstellen, hadden de nationalistische Republiek

Indonesië uitgeroepen en liep Nederland achter de feiten aan. Het was een achterstand die het land, ondanks de latere inzet van bijna honderdduizend militairen, niet meer goed wist te maken.

Daarmee kwam ook het verhaal van de Slag in de Javazee in een ander licht te staan. Dat de slag een bevredigend resultaat had opgeleverd, viel eind jaren veertig niet langer te verdedigen. Dat de jeugd van Nederland Doormans strijd alsnog in een overwinning zou kunnen doen verkeren, ook niet. ‘Ik val aan, volgt mij’ verloor dus zijn propagandistische waarde.⁴⁶ De tijdens de slag betoonde heldhaftigheid en opofferingsgezindheid werden nu het verhaal, niet wat deze hadden opgeleverd. Opvallend daarbij is de verschuiving van de zelfbewuste constatering ‘Hun offer is niet vergeefs geweest’ naar een bede: ‘Hun offer zal niet vergeefs zijn geweest’.⁴⁷ En zo sloot de slag, met enige vertraging, aan bij een verwoording van betekenis die in het naoorlogse Nederland heel gebruikelijk was. Aan het sterven van de strijders werd een opdracht voor de overlevenden verbonden, schrijft R. van Ginkel in zijn recente boek over herdenkingscultuur in Nederland. Tussen de zekerheid van het ‘niet tevergeefs’ en de wens van de gebruikte tijdsvorm bleef een ruimte bestaan ‘die maakte dat voortdurend op een morele boodschap voor heden en toekomst werd gehamerd’.⁴⁸ De zin van de slag lag daarmee niet langer in een gerealiseerd heden, maar – onvoltooid – in een mogelijke toekomst. De navolging van Doorman droeg nu vooral een geestelijk karakter. ■

40 ‘Rede Adm. J.Th. Furstner’, *The London News*, 6 maart 1944, 264.

41 Ibidem.

42 *Limburgsch Dagblad*, 23 december 1944.

43 Opvallend genoeg lijkt de afgebeelde eskadercommandant meer op vice-admiraal Helfrich dan op Doorman.

44 ‘De werftrouwen wordt geroerd’, *Friesch Dagblad*, 6 juni 1945.

45 ‘Indonesië: een nieuwe belangstelling’, *De Mare*, 7 juni 1945.

46 Een zoekopdracht voor de uitdrukkingen ‘Ik val aan, volg mij’ en ‘Ik val aan, volgt mij’ in het digitale krantenarchief van de Koninklijke Bibliotheek levert 23 hits voor 1944 op, 37 hits voor 1945 en voor 1946 en 1947 respectievelijk twaalf en elf. Daarna komt de uitdrukking vooral in herdenkingsartikelen voor.

47 Dullemond, ‘Ik val aan, volgt mij’, 47.

48 R. van Ginkel, *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland* (Amsterdam, Bert Bakker, 2011) 250. Hij noemt als voorbeeld onder meer de gedenksteen bij Kamp Amersfoort uit 1954: ‘Hun offer zij het nageslacht een lichtend voorbeeld.’

Nieuwe Defensievisie leidinggeven

Op koers met het leiderschapskompas

Leiderschap is voor de meeste leiders vooral iets van de (militaire) praktijk. Het gebruik van (wetenschappelijke) theorieën bleek in de leiderschapsvisie 2007 een bron van verwarring te zijn, waardoor diverse defensieonderdelen de visie op een eigen manier interpreteerden.¹ Leiderschap, Defensie en haar omgeving stonden de laatste jaren niet stil. De CDS heeft dan ook aanleiding gezien om de leiderschapsvisie te herzien. Een voorwaarde voor de herziene visie was dat in één oogopslag duidelijk moest zijn wat goed leiderschap is. Om op koers te blijven in een veranderende omgeving en om een eenduidige Defensievisie op leiderschap te ontwikkelen, is daarom vanuit de praktijk, ondersteund door theorie, de visie leidinggeven geactualiseerd. De nieuwe visie is inmiddels goedgekeurd door de CDS. Dit artikel verschaft inzicht in zowel de visie als de wijze waarop ze tot stand is gekomen.

Lkol drs. S. Dalenberg, I. Folkerts MSc. en dr. T. Bijlsma*

Dit artikel schetst allereerst kort de heden-daagse en toekomstige ontwikkelingen waarmee een militaire leider geconfronteerd wordt. Vervolgens schenkt het aandacht aan het internationale militaire perspectief, gevolgd door een korte evolutieschets van leiderschapstheorieën. De ontwikkelingen op deze drie fronten zijn van belang voor een juiste interpretatie van de herziening van de visie. De ontwikkeling van de visie staat immers niet los van de praktijk, de omgeving, toekomstverwachting en theorie.

Om tot een actualisering van de Defensievisie leidinggeven te komen hebben in 2011-2012 diverse activiteiten plaatsgevonden, voornamelijk *bottom up*. Na de beschrijving van dit proces sluit het artikel af met de nieuwe visie, het bijbehorende kompas en een korte toelichting met theoretische en praktische implicaties. Daarnaast komen de overeenkomsten en verschillen met de visie uit 2007 aan de orde, evenals diverse discussieonderwerpen.

Toekomstperspectief

De wereld om ons heen verandert snel. Het veiligheidsbegrip is verbreed, en daarmee ook het militaire optreden.² Niet alleen wordt Defensie ingezet voor conflictbestrijding, maar steeds vaker ook voor de ondersteuning van civiele autoriteiten, bij rampenbestrijding en bij het tegengaan van potentiële dreigingen.

Asymmetrisch optreden

Asymmetrisch optreden tegen een irreguliere tegenstander is 'normaal' geworden, gecom-

* Luitenant-kolonel drs. Sander Dalenberg is universitair docent leiderschap & HRM aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) te Breda. Hij heeft als adviseur geparticipeerd in een van de eerste werkgroepen actualisering visie leidinggeven. Ilse Folkerts MSc. is adviseur bij het kenniscentrum van het Expertisecentrum Leiderschap Defensie, en leidde tevens de werk- en klankbordgroepen actualisering visie leidinggeven. Dr. Tom Bijlsma is universitair docent militaire bedrijfswetenschappen aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA.

¹ Dalenberg, S. & Vogelaar, A.L.W. 'Leiderschapsvisies binnen Defensie: Theorie en Praktijk', *Militaire Spectator* 181 (2012) (5) 221-230.

² *Eindrapport Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst*. Den Haag, Ministerie van Defensie (2010).

bineerd met *joint* en *combined* optreden in onherbergzame gebieden of eindeloze zeeën, en speelt zich vaak af binnen het hele geweldsspectrum. Waar tot voor kort speciale of specialistische eenheden hun eigen dienstelijke niche hadden, wordt er steeds meer een beroep gedaan op een breder verband van eenheden.

Zo is het helpen opbouwen van falende staten, vaak in samenwerking met diverse ngo's, gemeengoed geworden. Clanverbanden, religieuze vertakkingen, criminele netwerken en (onverwerkte) historische gebeurtenissen kleuren de context in. Samenwerken met andere departementen, (nood)diensten en hulporganisaties, zowel binnen als buiten onze landgrenzen, is in steeds meer gevallen de cruciale factor voor succes.

Technologische ontwikkelingen

Naast deze ontwikkelingen treden ook op andere gebieden veranderingen op die gevolgen hebben voor leiderschap binnen Defensie. Informatie wordt toegankelijker door moderne en snelle technologie, maar de voortschrijdende technologische ontwikkelingen en de toenemende wereldwijde verspreiding ervan kunnen ook gepaard gaan met veiligheidsrisico's. De financiële en economische crisis in het Westen werkt als een katalysator voor verdergaande bezuinigingen op de Nederlandse Defensie. Wat het demografisch gebied betreft, kent de nieuwe generatie 'Z' vaak andere normen en waarden ten aanzien van werk dan de voorgaande generaties.³

Dit zijn allemaal ontwikkelingen die langzaam vorm hebben gekregen en zich nog verder zullen evolueren. Het leidinggeven aan mensen binnen Defensie heeft zich ook doorontwikkeld om effectief te blijven. Leidinggevend binnen Defensie zijn absoluut geen dinosauriërs van de 21-ste eeuw, maar moeten wel blijven nadenken en meebewegen om ook in de toekomst invulling te kunnen geven aan goed leiderschap.

Internationaal militair perspectief

De Nederlandse krijgsmacht is niet de enige die nadenkt over succesvol leiderschap in een

FOTO AVDD, T. KLÄBBERS

Leidinggevend binnen Defensie moeten blijven nadenken en meebewegen om ook in de toekomst invulling te geven aan goed leiderschap

veranderende wereld. Australië, het Verenigd Koninkrijk en Canada bijvoorbeeld hebben onderzoek gedaan naar de in- en externe ontwikkelingen van Defensie en de gevolgen daarvan voor goed leiderschap.

Zo streeft de Australische landmacht sinds een paar jaar naar een zogeheten *Adaptive Army*. *'The Adaptive Army initiative seeks to ensure that the generation and preparation of land forces is conducted more effectively and efficiently (...). Ultimately, the Adaptive Army will develop the structures and culture to learn and adapt rapidly to changing circumstances.'*⁴

Op grond van hun studies over toekomstige ontwikkelingen heeft de Britse Defensie ingezet op behendigheid, *agility*. De sleuteldimensies van behendigheid worden hierbij beschreven als: *'Robustness, Resilience, Responsiveness, Flexibility, Innovation and Adaptation'*.⁵

3 Bontekoning, A.C. *Het Generatieraadsel, ontdek de kracht van generaties*. Mediawerf, Amsterdam (2010).

4 *Adaptive Campaigning 09; Army's Future Land Operating Concept*. Australian Army Headquarters, Canberra, September (2009) 8.

5 Taylor, S., Medhurst J.C., Scales T., Moffat J. & Johnstone J. *Agile Forces Study: Summary Report*. Defence Science and Technology Laboratory UK, Farnborough, Ministry of Defence (2009) 9.

FOTO AVDD, HKEERIS

ME pelotons uit alle districten van de Koninklijke Marechaussee doen mee aan een leiderschapsoefening. Dat er meerdere vormen van goed leiderschap bestaan en Defensie dus niet één beste manier kan voorschrijven, lijkt evident

De Canadese krijgsmacht ten slotte, is op grond van breder onderzoek binnen de organisatie de richting van *cognitive readiness* ingeslagen.⁶ *‘Cognitive readiness describes the mental preparation an individual must establish and sustain to perform effectively in the complex and unpredictable environment of modern military operations (...) effective cognitive readiness ultimately manifests as successful pattern recognition, creative adaptability, and intuitive decision making in the field.’⁷*

De Amerikanen hebben ook belangrijke lering getrokken uit het optreden van hun leidinggevenden in Irak en Afghanistan. Wong stelt dat luitenanten en kapiteins *‘(are) becoming more creative, innovative, and confident as they learn to deal with the complexities, unpredictability, and uncertainties of counterinsurgency and nation-building in postwar Iraq’⁸*

Deze ontwikkelingen zijn niet tijdelijk. Een Amerikaanse studie naar het profiel van de officier in 2030 versterkte de behoefte aan adaptiviteit op basis van twee belangrijke feiten. Ten eerste, de officieren die het Amerikaanse leger in 2030 zullen leiden, zijn al in dienst, of zullen dat spoedig zijn. Ten tweede, de dreigingen en beslissingen waarmee zij in de toekomst geconfronteerd zullen worden, zijn niet te voorspellen.

Op basis van deze feiten concludeert het onderzoek: *‘We can agree that what will be needed are more flexible and adaptable officers and a more flexible and adaptable officer corps.’⁹* Het Amerikaanse leger zet sinds ruim tien jaar zwaar in op *the adaptive leader*.¹⁰ Adaptiviteit is hierbij de

6 Adams, B.D., Hall, C.D.T., & Thomson, M.H. *Military individual readiness. État de préparation militaire de l'individu*. DRDC No. CR-2009-075, Canada: Department of National Defence, Ontario (2009).

7 Fautua D.T. & Schatz S. ‘Cognitive Readiness and the Challenge of Institutionalizing the ‘New’ Versus ‘News’’, *Journal of Cognitive Engineering and Decision Making*, 6 (2012) (3) 276-298, 277.

8 Wong, L. *Developing Adaptive Leaders: the Crucible Experience of Operation Iraqi Freedom*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, (July 2004) 2-3.

9 *The Military Officer in 2030*. The Secretary of Defense Summer Study, Director, Net Assessment, (2003) 41.

10 Freeman, W.D. & Burns W.R. Jr. *Developing an Adaptability Training Strategy and Policy for the Department of Defense (DOD)*. Institute for Defense Analyses, (August 2010) Alexandria. Tucker, J.S. & Gunther, K.M. ‘The Application of a Model of Adaptive Performance to Army Leader Behaviors’, *Military Psychology* 21 (2009) 3, 315-333.

capaciteit om effectief te reageren op een veranderde situatie.¹¹

Theoretisch perspectief

De internationale ontwikkelingen hebben bijna vanzelfsprekend wetenschappelijke aandacht voor nieuwe vormen van leiderschap als gevolg. Adjectieven als ‘adaptief leiderschap, charismatisch leiderschap, dienend leiderschap, situationeel leiderschap, inspirerend leiderschap, transformationeel leiderschap’ tonen de modegevoeligheid van leiderschapstheorieën aan, ook in de wetenschap.

Toch is er een structuur aan te brengen in het denken over leiderschap in de laatste decennia. Vier hoofdstromen die elkaar min of meer hebben opgevolgd, schetsen de theoretische ontwikkelingen in de tijd: ‘*trait*’, ‘*behavior*’, ‘*contingency*’ en ‘*one best way*’.

‘Trait’

Veelal onder invloed van selectiedoeleinden voor diverse krijgsmachten benadrukten de eerste wetenschappelijke benaderingen van leiderschap de kenmerken en eigenschappen van leidinggevendenden.¹² Persoonlijkheid, waarden, drijfveren en vaardigheden die een persoon van nature bezat maakten hem (of haar) een geboren leider. Het succes van de leider werd toegeschreven aan talloze eigenschappen, waaronder ongebreidelde energie, scherpe intuïtie, aanpassingsvermogen, een vooruitziende blik en onweerstaanbare overtuigingskracht.

Er verschenen honderden studies over leiderschap in de periode 1900-1950. Toch leidde dit uiteindelijk niet tot een formule van eigenschappen die garant staan voor succes als leider.¹³ Aan de andere kant zal geen enkele wetenschapper ontkennen dat een deel van goed leiderschap voortkomt uit het karakter en de persoonlijkheid van de leider.

‘Behavior’

In de jaren 1950-1960 verschoof de aandacht van persoonlijke eigenschappen van een leider naar wat een succesvolle leider doet. Het gedrag

van de leider stond centraal en werd onderverdeeld in taakgericht gedrag (regisseren, monitoren, plannen en organiseren), mensgericht gedrag (motiveren, ondersteunen, raadplegen, informeren) en toekomstgericht gedrag (kansen zien, nieuwe werkwijzen ontwikkelen, vernieuwing stimuleren).

Gedragsbenaderingen van leiderschap richten zich vooral op mens- en taakgericht gedrag, terwijl aan toekomstgericht gedrag relatief weinig aandacht wordt besteed. Ook voor deze gedragsbenadering geldt dat er geen heilige succesformule is. Een breed handelingsrepertoire helpt leidinggevendenden om zowel taak-, mens-, als toekomstgericht het juiste te doen.

‘Contingency’

Hoewel aanpassingsvermogen en toekomstgerichtheid in respectievelijk de *trait*- en de *behavior*-benadering genoemd worden, lieten beide benaderingen de situationele context buiten beschouwing. Aanpassingsvermogen en inspelen op contextuele factoren zijn termen die passen bij *contingency*-theorieën uit de jaren zeventig.

De bekendste *contingency*-theorieën zijn: situationeel leiderschap (Hersey & Blanchard) en het concurrerende waardenmodel (Quinn & Cameron). Maar er zijn er natuurlijk meer: *Path-Goal* (House), *Normative Decision Theorie* (Vroom & Yetton), *Contingency Model* (Fiedler & Chemers), *Multiple Influence Model* (Hunt & Osborn) en *Multiple Linkage Model* (Yukl).

Contingency-theorieën gaan ervan uit dat er niet één beste manier van leidinggeven is.¹⁴ Effectieve leiders spelen onder meer in op subtiele interacties met medewerkers, collega’s en hogere leidinggevendenden. Tegelijkertijd

11 Burns Jr., W.R. & Freeman W. D. ‘Developing More Adaptable Individuals and Institutions’, *IDA Paper P-4535*, (February 2010). Institute for Defense Analyses, Alexandria.

12 Kennedy, C.H. & Zillmer, E.A. *Military Psychology; Clinical and Operational Applications*. The Guilford Press, London (2006).

13 Yukl, G. *Leadership in Organizations*. Pearson New Jersey (2010).

14 Chemers, M.M. *An integrative theory of leadership*. Lawrence Erlbaum Associates, London (1997).

houden ze rekening met omgevingsinvloeden, de complexiteit van de opdracht, de ontwikkelingen in de tijd en de eigen mogelijkheden.

Vrijwel alle contingency-theorieën in de bijbehorende modellen bestaan enerzijds uit taak-relevante, structurerende en sturende factoren, en anderzijds uit meer mensgerichte, ondersteunende factoren. Leidinggeven blijft bovendien, naast een combinatie van mens- en taakgericht gedrag, altijd gericht op het beïnvloeden van anderen om een doel te bereiken.

‘One best way’

Bij het bestuderen van de contingency-benadering ontkomt men er niet aan goed inzicht te hebben in min of meer recente leiderschapstheorieën die – in tegenstelling tot contingency-modellen – wel één beste manier van leidinggeven beschrijven. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om transactioneel leiderschap (Hollander), dienend leiderschap (Greenleaf), transformationeel leiderschap (Bass), ethisch leiderschap (Trevino, Brown & Hartman), spiritueel leiderschap (Fry) en authentiek leiderschap (Avolio & Gardner).

Subconclusie

Leidinggeven bij Defensie, vooral tijdens operaties maar ook bijvoorbeeld bij reorganisaties, is geen lichte uitdaging. Operationele omstandigheden en contextuele factoren zullen ambigu, complex en onvoorspelbaar blijven. Diverse krijgsmachten hebben zich recentelijk geheroriënteerd op deze ontwikkelingen en hebben hun visie op leiderschap bijgesteld. Ook de wetenschap kent een evolutie van leiderschapstheorieën.

Dat er meerdere vormen van goed leiderschap bestaan, en Defensie dus niet één beste manier kan voorschrijven, lijkt dan ook evident. Karakter (trait) en gedrag (behavior) van de leidinggevende blijven voor de hand liggende kernelementen van leiderschap, maar staan op zichzelf niet garant voor succes. Ook het aanpassen aan de situatie (contingency) is op zichzelf niet altijd succesvol. De kern van goed leiderschap is een combinatie van de geschetste hoofdstromen, waarbij karakter, handelen en aanpassingsvermogen belangrijke succesvoorwaarden zijn.

Totstandkoming herziene visie

Vanuit de gedachte alle beschikbare theoretische en praktische kennis en ervaring te integreren, startte eind 2011 de actualisering van de visie leiderschap met een bijeenkomst om te praten over toekomstig leiderschap bij Defensie. Aan deze bijeenkomst namen de CDS, de PCDS, de commandanten en adjudanten van de zeven defensieonderdelen deel, evenals de hoofden van de diverse bureaus Leiderschap. Zij discussieerden een dag over de (mogelijke) gevolgen van politieke, sociaal-maatschappelijke en technologische ontwikkelingen op leiderschap binnen Defensie. Concluderend zag de CDS de noodzaak de visie leidinggeven 2007 te actualiseren.

Gesprekken

Om een breed gedragen idee te hebben over goed leiderschap binnen heel Defensie, werd met een dwarsdoorsnede van de organisatie gesproken. In de loop van 2012 zijn in Utrecht, Den Haag en Breda honderden gesprekken

Er bestaat geen heilige succesformule voor goed leiderschap

Al deze theorieën behandelen aansprekende vormen van leiderschap. De theoretische lacune van deze benaderingen is echter dat ze er vanuit gaan dat de voorgeschreven theorie de enige beste manier van leidinggeven is. Populaire, pragmatische leiderschapsgoeroes als Senge en Covey maken vaak gebruik van meerdere van deze theorieën, die elkaar onderling aanvullen. Overigens passen ook deze pragmatici hun concepten aan de veranderende omstandigheden aan en benadrukken ze het belang van een gerichtheid op de toekomst.

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Nederlandse infanterie in Tjar-Kalah, Afghanistan. Asymmetrisch optreden tegen een irreguliere tegenstander is 'normaal' geworden en speelt zich vaak af binnen het hele geweldsspectrum. Wat betekent dit voor leidinggevendend?

gehouden met jonge en ervaren (onder-) officieren, officieren in opleiding en vlag- en opperofficieren. Ook civiele leidinggevendend en leidingontvangendend hebben hun denkwijzen gedeeld.

In het eerste en tweede kwartaal 2012 hebben deze deelnemers input geleverd in zogeheten klankbordsessies. In de klankbordsessies werd hen de vraag gesteld wat goed leiderschap is, nu en in de toekomst. Wat gaat er nu goed en moeten we absoluut behouden, en wat is er nodig voor de (nabije) toekomst? Deze input is vervolgens verwerkt in een model, het leiderschapskompas, dat in het derde kwartaal is getoetst en aangescherpt in klankbordsessies met dezelfde doelgroepen maar met andere deelnemers. Tot slot is in het vierde kwartaal het eindproduct nogmaals voorgelegd aan een aantal deelnemers van deze klankbordsessies en de portefeuillehouders leiderschap van alle zeven defensieonderdelen.¹⁵

Klankbordgroepen

De input van de klankbordgroepen is een essentieel element geweest bij de ontwikkeling van de visie. Alleen breed gedragen meningen en uitspraken werden gebruikt in het ontwikkelingsproces. Volgens de deelnemers waren voor onze organisatie de volgende eigenschappen van leidinggevendend kenmerkend: moed, dienstbaarheid, verantwoordelijkheid en eerlijkheid.

Een deelnemer zei: *'Ik ben trots op onze uitgezonden militairen, ik word door hun moedig gedrag geïnspireerd, daar doe ik het voor'*. Ook in de vredesbedrijfsvoering draagt men bij aan de primaire taak van Defensie. Maar, zo werd door dezelfde deelnemer gezegd, *'Afen toe heb ik het gevoel wel erg ver af te staan van het primaire proces. Als mijn leidinggevendend'*

15 CZSK, CLAS, CLSK, KMAR, CDC, DMO en BS.

dan weer vertelt waarvoor we het doen en hoe wij bijdragen aan de taak van Defensie, dan krijg ik weer energie'.

Alle deelnemers waren het erover eens dat leidinggeven maatwerk is, en dat leidinggeven niet een trucje is dat je kunt aanleren. Wat goed leiderschap dan wel is, was voor velen moeilijk te definiëren. 'Voorbeeldgedrag', 'Je merkt het al als iemand de ruimte inloopt' en 'Een kwestie van karakter' werd er vaak gezegd. Bij elkaar genomen lijken deze opmerkingen het 'ZIJN' van een leidinggevende te benadrukken.

Leidinggeven is maatwerk; geen trucje dat je kunt aanleren

'Inspireren', 'doelen stellen', 'faciliteren', 'coachen' en 'goed zijn in je vak', waren veelgehoorde kwaliteiten van de ideale leidinggevende. Volgens de deelnemers van de klankbordsessies komt het erop neer dat de leider verschillende petten moet hebben en dat iedere persoon, maar ook iedere situatie, om een andere pet vraagt. 'Het is misschien veelgevraagd, maar de leidinggevende moet echt een kameleon zijn.'

Eigenheid van Defensie

In de klankbordsessies kwam de eigenheid van leiderschap bij Defensie ook vaak ter sprake. Is leidinggeven bij Defensie anders dan bij bijvoorbeeld de HEMA? Of is de essentie van goed leiderschap eigenlijk overal hetzelfde? Wat maakt leidinggeven bij Defensie uniek? 'Wij gaan door waar anderen stoppen' en 'Wij staan tot onze knieën in de modder' gaf een aantal deelnemers aan.

Aan de andere kant concludeerden de deelnemers dat aspecten als visie hebben, richten, managen en coachen altijd belangrijk zijn, maar dat alleen de context van Defensie anders is. Hieruit blijkt dat het handelen, het 'DOEN' van de leider, ook een belangrijk thema is.

Accentverschuiving

'Niet stilstaan, maar met je tijd meegaan', 'feedback geven en krijgen' en 'innoveren' zijn begrippen die volgens de deelnemers passen bij goed leiderschap. Deelnemers discussieerden over de accentverschuivingen van zenden naar luisteren, van controleren naar inspireren, en van sturen naar dienen. Volgens de deelnemers worden cursussen door de organisatie te veel als panacee beschouwd: 'Het gaat erom wat er daarna mee gedaan wordt'. 'Je kwetsbaar durven opstellen en feedback vragen aan collega's is ook heel leerzaam.' 'Als ik na een training, eenmaal terug op mijn werkplek, iets van het geleerde in praktijk probeer te brengen, hoor ik anderen dikwijls zeggen: ben je op cursus geweest ofzo?' 'Het stimuleert mij niet om te experimenteren, terwijl ik tegelijkertijd denk dat het belangrijk is dat leidinggevendenden durven te veranderen.'

Aanpassen en ontwikkelen vormen het derde element dat uit de klankbordgroepen naar voren komt. Waar aanpassen aan de situatie reactief lijkt en gekoppeld wordt aan het handelen, vraagt de dynamische omgeving ook om een proactieve houding. 'LEREN' benadrukt in die zin de proactieve, op ontwikkeling gerichte houding van leiders binnen Defensie.

Subconclusie

Theorie en klankbordgroepen lijken te wijzen in dezelfde richting. Er is niet één beste manier van leidinggeven. Dit is in lijn met de geschetste internationale militaire ontwikkelingen. Leiders binnen Defensie hebben kenmerkende eigenschappen en waarden, ze 'ZIJN' een leider. Defensieleiders 'DOEN'; ze handelen, nemen initiatief en passen zich continu aan de context en omgeving aan. Bovendien willen ze altijd blijven 'LEREN'; ze gaan mee met de tijd, innoveren en reflecteren op het eigen gedrag en het resultaat.

De visie leidinggeven Defensie

De overeenstemming tussen enerzijds leiderschapstheorie door de jaren heen en anderzijds de *bottom up* input van de klankbordgroepen heeft ertoe geleid dat de herziene visie leiderschap binnen Defensie als motto heeft:

ZIJN. DOEN. LEREN.

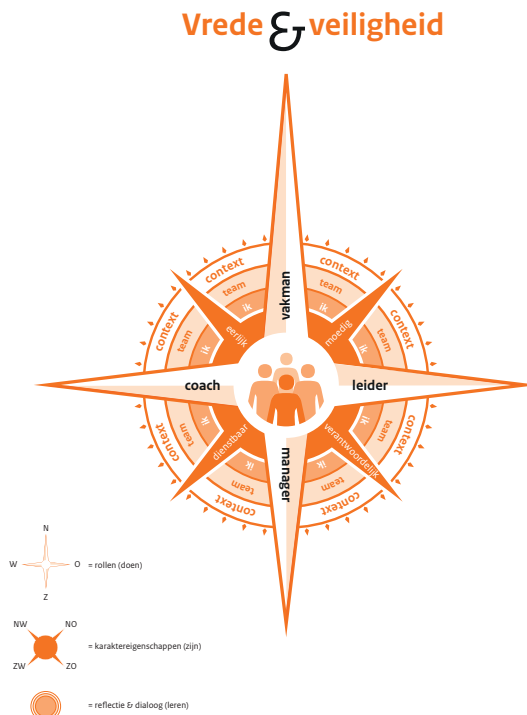
Dát is leidinggeven, nu en in de toekomst.

Bij het motto hoort het leiderschapskompas, dat de visie in beeld brengt. Het legt enerzijds in één oogopslag de complexiteit van leiderschap bloot, maar maakt anderzijds direct duidelijk waar het voor leiders binnen Defensie om gaat. Het kompas geeft richting (naar vrede en veiligheid), maar de leidinggevende moet zelf blijven navigeren.

De herziene visie en het leiderschapskompas worden hierna weergegeven. Vervolgens wordt de visie toegelicht en worden de mogelijke implicaties voor individu, team en organisatie weergegeven.

Dàt is leidinggeven, nu en in de toekomst

Altijd en overal inzetbaar voor vrede en veiligheid. Je werk goed doen, aansluiten op je medewerkers en daarnaast de organisatie blijven verbeteren, vraagt om leiderschap op maat. Zowel in de vredesbedrijfsvoering als tijdens inzet. Zeker in de huidige maatschappij. Het werk van Defensie wordt ingewikkelder en onzekerder en vereist steeds meer samenwerking met anderen. Bovendien vragen de huidige manier van werken en de nieuwe generatie medewerkers andere accenten in leiderschap. Steeds vaker verkiezen we inspireren boven controleren, luisteren boven zenden en verbinden boven overtuigen. Leiders van nu hebben karakter én vaardigheden. Ze kunnen snel, effectief en bewust hun leiderschapsstijl aanpassen aan wat de situatie op dat moment vraagt. Bovendien kennen ze de beperkingen van hun voorkeursstijl en blijven ze leren, van zichzelf én van anderen.

ZIJN

De vier karaktereigenschappen in de windrichtingen geven weer wie de defensieleidinggevende is. Een defensieleidinggevende is **moedig, verantwoordelijk, dienstbaar** en **eerlijk**. Deze eigenschappen zijn nodig om het vertrouwen te krijgen om te leiden. Ze gelden voor iedere defensieleidinggevende maar kunnen op verschillende niveaus en functies op een andere manier zichtbaar worden. Karaktereigenschappen zitten intern het individu en worden ontwikkeld in het onderwijs en de sociale omgeving. Karaktereigenschappen beïnvloeden het gedrag.

Toelichting op 'ZIJN'

Leidinggevend zijn geen 'lege huls' die gevuld moeten worden met trucjes en vaardigheden voordat zij effectief kunnen functioneren.¹⁶ De leider is een mens en leidinggeven bestaat alleen bij de gratie van een relatie met ondergeschikten. Het gaat er hierbij niet uitsluitend om wat de leider moet doen, maar zeker ook om wat voor een persoon de leider is. Welke karaktereigenschappen brengt de leider in de praktijk? Onder karakter verstaan we 'het patroon van intenties, neigingen en deugden die een bepaalde persoon ertoe brengt professioneel te handelen'.¹⁷

Professionaliteit blijkt te bestaan uit vakkundig en ethisch verantwoord handelen. Gezien de opdracht en taakuitvoering van Defensie is ethisch verantwoord handelen cruciaal. Om ethisch te kunnen handelen, zo stelt de deugdethiek, is karakterontwikkeling essentieel.¹⁸

De vier genoemde eigenschappen komen dan ook niet zomaar naar voren. Moed en dienstbaarheid worden veel genoemd als militaire deugden, maar kunnen niet zonder verantwoordelijkheid en eerlijkheid. Moed tonen zonder verantwoording af te leggen of het teambelang voor ogen te houden, komt immers

in de buurt van roekeloosheid of onbezonnenheid. Eerlijkheid over beweegredenen en (on)mogelijkheden hangt sterk samen met de wil om verantwoordelijkheid te nemen en te handelen ten koste van het eigen belang.

De combinatie van de vier begrippen toont het karakter van de leider en weerspiegelt ook de eed (of belofte) en gedragscodes waarin gehoorzaamheid, trouw en eerlijkheid vaak centraal staan. In het 'zijn' van de leidinggevende worden daardoor ook de idealen en doelen van Defensie duidelijk.¹⁹ Het aansluiten van het karakter van leidinggevend op de waarden van Defensie is van belang voor effectieve prestaties.²⁰ Bij de selectie van leidinggevend zal vooral aandacht worden besteed aan de moeilijk te ontwikkelen aspecten, zoals karaktereigenschappen.

Hoe komt de (aspirant) leidinggevende erachter wie hij is, wat hij laat zien en wie hij wil zijn? Van jongsaf aan reageren mensen al op vaste manieren op situaties. Ze nemen normen en waarden uit hun omgeving over. Dit is de start van de vorming van karakter. Naarmate de omgeving zich uitbreidt gaan steeds meer factoren invloed uitoefenen op de vorming en verdere ontwikkeling van het karakter. Als de relaties tussen de mensen in die omgeving door het individu als belangrijk en veilig worden ervaren, worden gemeenschappelijke normen en doelen meer geïnternaliseerd.²¹

Ook voor Defensie geldt dat het scheppen van een veilige omgeving een voorwaarde is voor het internaliseren van de karaktereigenschappen die Defensie bij leidinggevend wil zien. Een veilig klimaat, een sociale cultuur, zorgzame relaties, rolmodellen, mentoring en

16 Van Gils, M.J. 'Leiderschapontwikkeling. De basis: zelfleiderschap en eigenaarschap'. *Militaire Spectator* 180 (2011) (2) 87-98.

17 Petrick en Quinn in Ten Bos, R. *Rationele Engelen, moraliteit en management*. (1997) 51.

18 Ibidem.

19 Olsthoorn, P. *Military Ethics and Virtues*. Routledge, London (2011).

20 Kouzes, J. & Posner, B. *Het geheim van leiderschap, de tien geboden van the leadership challenge*. Scriptum Schiedam (1999).

21 Narvaez, D. & Lapley D.K. 'Moral Identity, moral functioning, and the development of Moral Character', in: Bartels D.M., Bauman C.W., Skitka L.J. & Medin D.L. *The psychology of learning and motivation*, Burlington; Academic press, 50 (2009) 237-274.

DOEN

In de windrichtingen is te lezen wat een defensieleidinggevende doet aan de hand van vier rollen: **vakman, leider, manager en coach**. De leidinggevende is zich bewust van zijn natuurlijke wijze van leidinggeven, maar kan ook schakelen op basis van wat nodig is. De rollen van de leidinggevende zijn te onderscheiden, maar niet te scheiden. De defensieleidinggevende vervult alle vier de rollen en weet de juiste balans te vinden. De bij de rollen behorende kennis en vaardigheden kunnen verschillen per niveau en functie.

coaching bevorderen dus de aansluiting van het karakter op de waarden van Defensie.

De mogelijkheden die Defensie in initiële en loopbaanopleidingen heeft voor het verder ontwikkelen van het karakter van haar leidinggevendens zijn uniek. In deze opleidingen bestaat niet alleen aandacht voor benodigde militaire en leiderschapsvaardigheden, ook wordt door langdurige en intensieve training het 'ZIJN' van de toekomstige leidinggevende gevormd om de effectiviteit en stabiliteit in optreden onder de meest extreme omstandigheden te kunnen garanderen. Niet alleen in deze opleidingen, maar ook elders in de organisatie is dan ook aandacht nodig voor (team)vorming en socialisatieprocessen.

Toelichting op 'DOEN'

Schakelen tussen verschillende rollen en manieren van leidinggeven komt veel terug in de contingency-benaderingen. Enerzijds zal de leider moeten kunnen schakelen om individuele medewerkers binnen zijn of haar team goed te kunnen aansturen (situationeel leiderschap). Anderzijds moet een leider binnen Defensie goed kunnen leidinggeven in verschillende delen van de organisatie.

Het model van concurrerende waarden van Quinn & Cameron²² geeft goed weer hoe een organisatie soms vraagt om een innovatieve, flexibele, extern georiënteerde houding van de leider, en dan juist weer om een conservatieve, op stabiliteit gerichte, intern georiënteerde houding. Hoewel het model van concurrerende waarden suggereert dat de organisatievorm bepaalt wat er nodig is van de leider, kan de leider er ook voor kiezen om door middel van de gekozen stijl van leidinggeven de cultuur bij

te stellen. Schakelen tussen stijlen volgt dus enerzijds als reactie op de omgeving, maar kan ook dienen om de omgeving te beïnvloeden.

Leiders hebben over het algemeen een voorkeur voor een bepaalde rol. Om leidinggevendens gedurende de gehele loopbaan te helpen bij het flexibel inspelen op de context in verschillende rollen is een modulair trainingsaanbod wenselijk. Om in te schatten op welke rol de leidinggevende zich verder dient te bekwamen, is daarnaast ook een accurate zelfperceptie nodig. Het risico is namelijk dat sommige leiders eigen kwaliteiten overschatten. Deze 'zelfverheffers' zullen hun gedrag waarschijnlijk niet snel aanpassen omdat ze denken al competent te zijn.²³ Instrumenten zoals 360 graden-feedback en een cultuur waarin leren en feedback geven normaal zijn, zijn essentieel om het 'DOEN' van leiders verder te ontwikkelen.

Naast het schakelen tussen de verschillende rollen bepaalt ook het aanpassingsvermogen het 'DOEN' van de leider. Aanpassingsvermogen is de brug tussen 'DOEN' en 'LEREN'. Leiders moeten soms creatief handelen, buiten gebaande paden denken en vertrouwen op hun intuïtie. Aanpassingsvermogen kan worden ontwikkeld en is te onderscheiden in cognitieve en relationele competenties.²⁴ De te ontwikke-

22 Quinn, R.E. & Cameron, K.S. *Onderzoeken en veranderen van organisatiecultuur*. Academic Service, Schoonhoven (1999).

23 Stoker, J.I. *Leiderschap verandert*. Rede ter aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar leiderschap en organisatieverandering aan de Rijksuniversiteit Groningen (7 juni 2005).

24 Freeman, W.D. & Burns, W.R. Jr. *Developing an Adaptability Training Strategy and Policy for the Department of Defense (DOD)*. Institute for Defense Analyses, Alexandria (August 2010).

LEREN

Iedere leidinggevende kan zijn leiderschap altijd verder ontwikkelen. Zonder **reflectie** en **dialogo** is er geen **zelfkennis** en dus geen **ontwikkeling**. Als je bewust stilstaat bij je gedachten, gevoelens, ervaringen en gedragingen en het effect hiervan op anderen en op het resultaat, kan je jezelf ontwikkelen en je persoonlijke effectiviteit vergroten. (uit Visie Leidinggeven Defensie, 2013)

len cognitieve competenties bestaan uit intuïtie enerzijds, en kritisch en creatief denken anderzijds.

Onder intuïtie wordt verstaan: de wijze waarop ervaring wordt omgezet in actie; opgebouwde ervaring helpt ons snelle beslissingen te nemen doordat we patronen herkennen.²⁵ Intuïtie drijft op een groot arsenaal van ervaring die men zelf heeft opgedaan of geleerd (gelezen, gehoord, bekeken) van anderen. Kritisch en creatief denken is de tegenhanger van intuïtie, en zorgt er bijvoorbeeld voor dat leiders op basis van eerdere ervaringen juist niet een voor de hand liggende beslissing nemen.

De relationele competenties van een leider betreffen de sociale en communicatieve vaardigheden, zoals empathisch vermogen, conflicthantering, onderhandelen, motiveren en samenwerken. Deze vaardigheden vergroten het inzicht in de sociale processen en de onderliggende waarden van collega's. Dit inzicht heeft de leider nodig om te kunnen inschatten wat de mogelijke effecten kunnen zijn van de door hem of haar gekozen (gedrags) strategie. De kunst is uiteindelijk om leiders te leren balanceren tussen intuïtie en cognitie, en met gevoel voor sociale omstandigheden de juiste wijze van handelen ('DOEN') te bepalen.

Toelichting op 'LEREN'

'*Education permanente*' is al jaren een veel gebruikt begrip bij opleidingen voor leiders van Defensie. Een leider is nooit uitgeleerd, blijft nieuwsgierig en is altijd op zoek naar relevante nieuwe informatie en kennis. Leren is een sociaal proces en gebeurt vrijwel altijd in een complexe interactie van omgeving (context en team), persoonlijkheid en gedrag (waaronder ook cognitie).²⁶ Omdat het de taak van leidinggevendenden is om altijd de effectiviteit van zichzelf en van de eenheid te verbeteren, is een goede leidinggevende een continu lerende leidinggevende.

Leren betekent: ontwikkelen, verbeteren, bijscholen en trainen.²⁷ Niet elke leidinggevende doet dat op dezelfde manier. Inzicht in leerstijlen, mogelijke leermomenten, leerbehoefte en verwachtingen is essentieel in de steeds complexer wordende context. Argyris introduceerde de begrippen *single loop* en *double loop learning*.²⁸ Single loop leren gaat over het verbeteren van bestaande praktijken binnen een gegeven kader, terwijl double loop leren ook de daaraan ten grondslag liggende principes onder de loep neemt.

Het simpelweg uitvoeren van een gegeven opdracht en daarin steeds beter worden vraagt om een andere manier van leren dan onderzoeken of de uitvoering nog effectiever en efficiënter kan. Inspelen op de veranderende omgeving vereist het aanpassen van principes om effectief te blijven. Double loop leren is dus een vereiste voor Defensie om op termijn effectief te blijven. Double loop leren vraagt naast reguliere opleidingen en trainingen om reflectie en dialoog. Een open discussie en/of dialoog ondersteunt het reflecteren op de *through-* en *output* van individu en eenheid.

25 Klein, G. *The Power of Intuition: How to Use Your Gut Feelings to Make Better Decisions at Work?* Crown Publishing Group (2004).

26 Bandura, A. *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall series in social learning theory. Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, NJ, US xiii (1986) 617.

27 Harrison, R. *Learning and development.* Chartered institute of Personnel and Development, London (1997).

28 Argyris, C. *On Organizational Learning*, Blackwell Publishers, Cambridge, MA (1994).

Leren is ook: proberen, evalueren en bijstellen. Bijvoorbeeld het bijstellen van eigen competenties (IK) of van (voor)oordelen over anderen (TEAM) of situaties (CONTEXT). Maar ook het bijstellen van doelen of de wijze van uitvoering, indachtig *de Plan-Do-Check-Act loop*²⁹ en gewenst adaptief vermogen. Als leidinggevendens bovendien ervaringen delen met collega's en vice versa, leert men continu van elkaar. Het teamleren, het op- en uitbouwen van competenties door het team middels interpersoonlijke processen, kan dan via formele en informele kanalen als een olievlek uitgroeien tot beginselen van een lerende organisatie.³⁰ Net als bij individueel leren staat ook bij teamleren reflectie centraal. Leaders bij Defensie 'LEREN' vanuit nieuwsgierigheid en de wil om zichzelf en de organisatie te verbeteren met oog voor de omgeving.

Overeenkomsten en verschillen met bestaande visies en theorieën

De oude visie (2007) schreef twee stijlen voor waar elke leider binnen Defensie het mee moest doen.

Dat was niet toereikend en deed geen recht aan de diversiteit en complexiteit van leidinggeven binnen Defensie. De huidige visie schrijft geen stijlen voor, maar geeft aan wat er in brede zin van leiders binnen Defensie verwacht wordt. Daarnaast benadrukt de visie dat kennis van diverse stijlen van belang is en dat leiders zich met die kennis moeten blijven ontwikkelen.

Hoewel het model tot stand is gebracht vanuit de praktijkervaring van defensiemedewerkers, zien we in de drie invalshoeken van het model (zijn, doen en leren) verschillende wetenschappelijke paradigma's en hedendaagse leiderschapstheorieën samenvallen.

Trait theorie: zonder de aanname dat 'goede leiders worden geboren en niet gemaakt' te onderschrijven, zien we in het kompas het ervaren belang van 'karakter' terugkomen onder de noemer 'ZIJN'. Je gedragen als een leider is bij Defensie dus niet hetzelfde als een leider zijn. Deze 'stevige persoonlijkheid' is nodig om overtuigend over te komen bij het schakelen tussen verschillende rollen en om ook onder de meest extreme omstandigheden effectief gedrag te kunnen vertonen.

Behavioral leiderschapstheorie: de vier rollen in het leiderschapskompas laten zien dat een grote flexibiliteit in gedrag, toegesneden op de verschillende (in sommige situaties tegen-gestelde) rollen een belangrijke basis vormt voor effectief leiderschap.

Contingency leiderschapstheorie: effectief leidinggeven is niet mogelijk zonder bewust-zijn van de context waarbinnen de leider opereert, stellen verschillende contingency theorieën. 'Context' is opgenomen in één van de drie reflectieschillen. Dit element in het model biedt de ruimte die nodig is om het model te interpreteren binnen de eigen werkomgeving. Dit kan onder meer een specifiek organisatieonderdeel zijn of juist de vredesbedrijfsvoering versus de operationele inzet.

Contingency-theorieën die de ontwikkeling van medewerkers centraal stellen in leiderschap (zoals SLII van Hersey en Blanchard) passen in het model onder de rol van 'coach'. Een leidinggevende heeft in de rol van coach de verantwoordelijkheid om zijn team en individuele medewerkers maximaal te laten ontwikkelen en presteren.

Je gedragen als een leider is
bij Defensie niet hetzelfde als een
leider zijn

De herziene visie is in lijn met één van de belangrijkste lessen uit het werkveld: de leidinggevende moet adaptief zijn om effectief te zijn in een complexe en dynamische omgeving. Dit vereist kennis van diverse leiderschapsparadigma's en modellen, zoals hiervoor is toegelicht. De leiderschapsstijl moet worden aangepast aan de medewerker, aan het team als geheel en aan de bredere context. Dit gaat verder dan de concentratie op de relatie leidinggevende-leidingontvangende in de visie uit 2007, waarbij de leider zijn gedrag moet

29 Deming, W.E. *Quality, Productivity and Competitive Position*. Mass.: MIT, Cambridge (1982).

30 Bijlsma, T. *Teamleren bij de Nederlandse krijgsmacht*. Koninklijke De Swart, Den Haag (2009).

afstemmen op de ander om de ander te laten groeien (situationeel leiderschap) of om de ander meer te betrekken en te inspireren, en zo meer te laten doen dan hij of zij zelf verwacht (transformationeel leiderschap).

Tevens is er in de herziene visie meer aandacht voor het reflectief en lerend vermogen van de leidinggevende en de coachende rol die de leidinggevende heeft in de ontwikkeling van zijn medewerkers.

Een ander belangrijk verschil met de bestaande visies is dat het leiderschapskompas beperkt is in het aantal begrippen waar alle leiders binnen Defensie zich naar moeten richten. Enerzijds geeft dit ruimte voor de diverse onderdelen om in lijn van de visie van de CDS een meer specifieke invulling te creëren. Anderzijds geeft het de mogelijkheid om binnen Defensie één taal te spreken over de essentie van leiderschap.

De toenemende interactie tussen leidinggevendenden van de diverse defensieonderdelen maakt het noodzakelijk dat er maar één visie leidinggeven is, namelijk die van de CDS, zoals verwoord in dit artikel. De visies die er op dit moment op krijgsmachtdeelniveau bestaan zijn daaraan ondergeschikt, maar niet per definitie onbruikbaar.

Praktische implicaties

Goed leidinggeven is en blijft primair de eigen verantwoordelijkheid van leidinggevendenden. Zichtbaar en tastbaar voorbeeldgedrag is dan ook essentieel. Goed leiderschap zal alleen verder worden ontwikkeld als de leidinggevendenden van vandaag zichzelf continu verbeteren én de leidinggevendenden van morgen begeleiden. ‘Leiders ontwikkelen leiders’ is het credo. Met visie, kompas en begeleidingsinstrumenten³¹ ondersteunt en adviseert het Expertise Centrum Leiderschap Defensie (ECLD) leidinggevendenden en defensieonderdelen om goed geëquipeerd op de toekomst af te stevenen.

Het ECLD werkt het kompas verder uit, samen met leidinggevendenden uit de organisatie en haar functionele partners op het gebied van leiderschap. Daarbij wordt gedifferentieerd naar de verschillende niveaus van leidinggeven. De herziene visie heeft mogelijk gevolgen voor de selectiecriteria en opleidingsprogramma’s voor leidinggevendenden. Ook het doorontwikkelen van instrumenten ter bevordering van reflectie en leiderschapontwikkeling is een mogelijk gevolg van de herziening van de visie.

Conclusie en discussie

In de complexe en dynamische omgeving is het niet altijd gemakkelijk koers te bepalen en tegelijkertijd vast te houden aan leiderschapkenmerken. Het verder ontwikkelen van karakter, vaardigheden en het adaptief en lerend vermogen is gewenst in de praktijk en wordt ondersteund vanuit de theorie. Het leiderschapskompas biedt een kapstok voor ontwikkeling, maar schrijft geen ‘one best way’ voor.

Leiders binnen Defensie hebben dan ook een brede theoretische basis nodig om zelf keuzes te maken in hun leiderschapontwikkeling. Het kompas kan op diverse niveaus worden gebruikt. Uiteraard door de leidinggevende zelf, om te reflecteren op zichzelf, het team en de bredere context. Maar ook door de defensieonderdelen, voor werving en selectie, het beoordeling van functioneren, en opleiding en training.

Een goede visie bestaat niet uit een dik document. Een visie geeft richting, maar laat ruimte voor verdere invulling in de praktijk. Een visie is een algemene richting, herkenbaar voor iedereen, met aanknopingspunten in de praktijk en praktische handvatten vanuit diverse theorieën. De nieuwe visie is algemeen toepasbaar voor elke leider binnen heel Defensie in iedere context. De trefwoorden in de visie en het kompas worden onderbouwd door de citaten uit de klankbordgroepen.

Met een nieuwe visie ontstaan vanzelfsprekend nieuwe vragen. Het is immers niet eenvoudig

31 Zie intranetportaal>leiderschap en integriteit>leiderschap en coaching.

om de rollen of eigenschappen waarmee een leidinggevende zich eerder identificeerde, los te laten en te 'verruilen' voor andere, soms nog minder bekende begrippen. Discussie en dialoog over leiderschap binnen Defensie past binnen het fenomeen 'LEREN' dat verwacht wordt van leidinggevendenden. Nadenken over deze visie stimuleert bewustwording en beoogt een beweging in leiderschap tot stand te brengen.

In hoeverre kan men bijvoorbeeld hiermee zowel in de vredesbedrijfsvoering als onder operationele omstandigheden uit de voeten? Het ZIJN, DOEN en LEREN vindt in beide werelden plaats. Maar mogelijk liggen de prioriteiten binnen de rollen en karaktereigenschappen anders? De invulling van bijvoorbeeld 'moed' krijgt van achter een stafbureau in Nederland een heel andere betekenis dan 'on scene' opererend in het hoogste geweldspectrum.

En in hoeverre is het kompas even richtinggevend voor leidinggevende militairen als voor leidinggevende burgerfunctionarissen? Is het bruikbaar in alle burgerschalen en militaire rangen en standen, van korporaal tot en met opperofficier? Zien leidinggevendenden de actuele context als beperking of juist als mogelijkheid om invulling te geven aan de nieuwe visie? In hoeverre is de visie specifiek toepasbaar voor mijn defensieonderdeel, mijn OPCO, mijn eenheid, mijn team, mijn functie? De visie biedt ruimte voor specifieke aanvullingen, maar vereist ook openheid en tijd om naar de visie te handelen zodat aanvullingen geen afbreuk doen aan het fundament ervan. Ongetwijfeld geven deze vragen voldoende aanleiding om hierover in de diverse militaire media te discussiëren. Wij juichen de discussie toe vanuit de wens om constructief te werken aan leiderschap binnen Defensie en met als doel het ZIJN, DOEN en LEREN van leiders binnen Defensie continu te ontwikkelen. ■

FOTO AVDD, E. KLJN

De nieuwe visie leidinggeven besteedt meer aandacht aan het reflectief en lerend vermogen van de leidinggevende.

Een nieuwe visie roept nieuwe vragen op, bijvoorbeeld in hoeverre men er zowel in de vredesbedrijfsvoering als onder operationele omstandigheden mee uit de voeten kan

Marktwerving bij de bestrijding van

Quint Hoekstra

KL TZ drs. H. Warnar betoogt in een helder geschreven stuk dat er geen supranationale organisatie zoals de EU nodig is om anti-piraterij-operaties uit te voeren.¹ Hij stelt dat er al een effectief marktmechanisme bestaat dat deelname reguleert. Het eerste is inderdaad waar. Maar in deze reactie wil ik laten zien waarom het tweede incorrect is.

Het Warnar-model

Warnar stelt dat de missies van de NAVO, de EU en de *Combined Maritime Forces* marktplaatsen zijn waarop staten hun militaire capaciteiten aanbieden.² De prijs wordt bepaald door een afweging tussen de kostprijs van militaire inzet en de behoefte van belanghebbenden.³ Het politieke systeem bepaalt vervolgens welke producten de krijgsmacht zal leveren.⁴ 'Ieder land levert die bijdrage die het best aansluit bij het concept van opereren van dat land, en de onderlinge competitie bevordert prestaties,' aldus Warnar.⁵ Deze theorie klinkt verleidelijk. Het zou verklaren waarom de ene staat meer bijdraagt aan antipiraterij dan de andere en hoe de markt kan optreden in afwezigheid van een supranationale organisatie. Dit model is echter gebaseerd op de foutieve aanname dat militaire operaties uitgevoerd

worden in een marktsituatie. Het betreft hier namelijk geen marktcompetitie, maar statelijke coöperatie.

Een markt kan gedefinieerd worden als een plaats waar kopers en verkopers van goederen of diensten samenkomen. Hierbij is onderscheid te maken tussen twee partijen die tegenover elkaar staan: de koper en de verkoper. Dit is niet het geval bij militaire operaties zoals antipiraterijmissies: staten zijn tegelijkertijd opdrachtgever, uitvoerder én begunstigde van de opbrengsten van militaire inzet.⁶ Er valt dus geen onderscheid te maken in actoren. Zonder markt kan er dan ook geen marktwerving zijn. Bij militaire missies wordt er niet onderhandeld over de te betalen prijs.

Er wordt ook geen handel gedreven waarbij een goed of dienst van eigenaar wisselt. Dit komt doordat het hier een niet-exclusief en niet-rivaal publiek goed betreft.⁷ Het is niet-exclusief omdat het onmogelijk is partijen uit te sluiten van consumptie van het gecreeëde publieke goed. Ook staten die niet meedoen kunnen *freeriden* op de inzet van andere staten.

Warnar erkent dit overigens.⁸ Publieke goederen zijn niet-rivaal in de zin dat de consumptie van het publieke goed van de ene staat geen berpering oplegt aan consumptie voor een andere staat. Dat Nederland voordeel heeft bij een open wereldzee belemmert bijvoorbeeld Oostenrijk niet om hier ook voordeel van te hebben. Bovendien is de groei van de ene leverancier in een marktsituatie een bedreiging voor de andere aanbieders. Niet-marktsituaties moedigen participatie van andere staten juist aan omdat dit leidt tot een grotere capaciteit om kosten te absorberen.⁹ Marktsituaties leiden tot een exclusieve groep waarbij aanbieders het aantal leveranciers willen beperken.¹⁰ Antipiraterijmissies daarentegen opereren in

1 KLTZ drs. H. Warnar, 'Marktwerving bij de bestrijding van piraterij' in: *Militaire Spectator* 182 (2013) (11) 487-500.

2 Idem, 492.

3 Idem, 491.

4 Ibidem.

5 Idem, 497.

6 Rederijen hebben weliswaar belang bij antipiraterijmissies, maar zijn geen actieve actor in militaire operaties. Zij leveren immers geen directe bijdrage. Een uitzondering zijn de *Vessel Protection Detachments*.

7 Voor een toelichting op deze concepten zie: Andrew Hindmoor, *Rational Choice* (New York, Palgrave Macmillan, 2006) 103.

8 Warnar, 498.

9 Mancur Olson, *The Logic of Collective Action* (Cambridge, Harvard University Press, 1965) 36-43.

10 Idem, 36.

piraterij

een niet-marktsituatie. Het is een inclusieve groep waarbij gezocht wordt naar zo veel mogelijk deelnemers.

De logica van collectieve actie

Antipiraterijmissies zijn dus publieke goederen die niet onderhevig zijn aan marktwerking. Staten hebben vaak moeite deze goederen in voldoende mate te produceren. Dat komt doordat de logica van collectieve actie hier van toepassing is.¹¹ Deze logica berust op het idee dat staten rationeel handelen en alleen zullen deelnemen aan een missie als de marginale opbrengsten van participatie hoger zijn dan de marginale kosten. Maar doordat de opbrengsten genoten kunnen worden ongeacht deelname, zal de marginale opbrengst van de inzet van één extra fregat klein zijn. Daardoor wordt participatie al snel onrendabel.

Aangezien alle actoren zo redeneren, is de opkomst bij militaire missies vaak laag. Gelukkig bieden procesvoordelen bij de huidige antipiraterijmissies een oplossing. Procesvoordelen zijn positieve neveneffecten die deelname met zich meebrengen. Noorwegen doet als niet-EU lid bijvoorbeeld mee met EU-Operatie *Atalanta* om zo zijn invloed te vergroten binnen die organisatie. De Verenigde Staten willen hun hegemonie demonstreren in de regio rond het Arabisch Schiereiland. Nederland wil ten tijde van een economische recessie zijn kwakkelende zeescheepvaartsector een duw in de rug geven. Het zijn deze externe redenen, in combinatie met een *tit-for-tat* strategie (het ene land doet alleen mee als een ander land dat ook doet), die de hoge mate van participatie kunnen verklaren zonder het gebruik van supranationale dwang.

Het gevaar van specialisatie

De implicaties van het Warnar-model zijn verstrekkend. Hij stelt dat de EU zich als militaire

organisatie best kan beperken tot een faciliterende rol.¹² Dat klopt. Maar hij vindt ook dat 'Nederland niet over alle militaire capaciteiten [hoeft] te beschikken omdat de markt in staat is om gaten op te vullen'.¹³ Dit is echter een gevaarlijk advies. Er is namelijk helemaal geen economische prikkel om dit gat te vullen. Sterker nog: er is juist een prikkel om te freeriden. Dat procesvoordelen dit keer een uitkomst hebben geboden is geen voldoende reden te veronderstellen dat het de volgende keer ook zo zal zijn. Nederland kan er niet blind op vertrouwen dat 'het gat' altijd gevuld gaat worden. Daarom kan Nederland zijn brede capaciteiten maar beter behouden voor het geval het iets wil ondernemen waarvoor geen geschikt partnerland te vinden is. ■

11 Zie Hindmoor, *Rational Choice*, 102.

12 Warnar, 'Marktwerking bij de bestrijding van piraterij', 500.

13 Ibidem.

Quint Hoekstra levert een theoretische kritiek op het model dat ik gebruik voor de verklaring van het succes van internationale samenwerking bij de bestrijding van piraterij. Hoekstra gebruikt de volgende uitgangspunten:

- een markt kan niet goed functioneren voor goederen die niet-exclusief en niet-rivaal zijn;
- de staat is een monistische actor en internationale samenwerking is statelijke coöperatie;
- de markt is niet geschikt om *collective action* tot stand te brengen omdat deelnemers rationeel handelen en er een *incentive* tot *free riding* bestaat. Ingrijpen van bovenaf is dus nodig;
- het succes van de piraterijbestrijding is te verklaren met procesvoordelen ofwel positieve neveneffecten van internationale samenwerking.

Hoekstra redeneert vanuit een privaat marktmodel met de staat als primaire actor en interventie als noodzaak voor internationale samenwerking. De door Hoekstra gebruikte uitgangspunten passen inderdaad niet bij de door mij gebruikte benadering. Mijn artikel gaat uit van een publiek marktmodel met nationale organisaties, zoals krijgsmachten, als primaire actor en ziet voor supranationale organisaties vooral een toezichhoudende en faciliterende rol. Het artikel is vooral empirisch, om zo de werking van het publieke marktmodel te laten zien. De theoretische behandeling van het model is inderdaad summier. Graag gebruik ik deze gelegenheid voor een nadere toelichting. Ik doe dit aan de hand van de vier uitgangspunten van Hoekstra.

Geen exclusiviteit

Traditioneel wordt defensie inderdaad vaak opgevat als een publiek goed dat niet-exclusief en niet-rivaal is. Het gaat dan vaak om de staat die zijn burgers beschermt tegen onheil van buiten. In de huidige geglobaliseerde wereld is dit minder scherp. Landen nemen deel aan vele internationale samenwerkingsverbanden en belangen zijn meervoudig en diffuus.

De antipiraterijproducten die ik noem zijn overigens deels wel degelijk exclusief en rivaal. De Nederlandse VPD's beschermen alleen koninkrijksgevlagde schepen. Schepen worden regelmatig teruggetrokken uit een NAVO- of EU-operatie ten behoeve van een nationale taak. De Amerikaanse olietankers zullen eerst de Amerikaanse eenheden voorzien en daarna andere landen. Er bestaat schaarste aan schepen en vliegtuigen. Een eenheid die wordt ingezet in de Golf van Aden kan niet gelijktijdig ook in het Somalisch bassin opereren.

Belangrijker is echter dat in het publieke marktmodel exclusiviteit veel minder van belang is. Dit maakt marktwerking echter nog steeds mogelijk. In de publieke markt kunnen competitie en samenwerken heel goed samengaan. De kern van de markt is immers dat partijen hun eigen nut optimaliseren door het handelen (ook een vorm van samenwerking) met andere partijen. Het optimaliseren van het eigen nut is belangrijker dan het uitschakelen of uitsluiten van andere partijen. Ook in de private markt is een monopolie immers een uitwas die goede marktwerking juist de das om doet. Bij de bestrijding van piraterij hebben alle partijen baat bij samenwerking omdat dit hun eigen winst verhoogt. In de publieke markt hoeft de winst van de ene speler niet direct ten koste te gaan van de winst van een andere partij. Dit komt enerzijds doordat samenwerking de operaties effectiever maakt, zodat iedere marine meer successen aan het thuisfront kan laten zien. Anderzijds komt dit doordat de producten die de verschillende marines verkopen vaak verschillend zijn. De Nederlandse marine verkoopt bescherming aan reders en rechtshandhaving aan het Nederlandse parlement. De Turkse marine verkoopt de eigen regering vlagvertoon en diplomatie met staten in het Midden-Oosten. Beide marines kunnen met samenwerking een win-winsituatie creëren. Desalnietemin zal het opereren van de ene marine van invloed zijn op de kansen voor andere marines en dit leidt tot een betere verdeling van capaciteiten over het operatiegebied, waarbij iedere marine vooral die taken zal verrichten waar zij goed in is en die voor haar van belang zijn.

Pluraliteit

De staat als monistische entiteit is naar mijn opvatting niet goed bruikbaar om de beschreven verschijnselen te begrijpen. Allereerst zijn het doorgaans uitvoeringsorganisaties zoals marines die de contacten met andere landen onderhouden. De afgelopen jaren hebben diverse Nederlandse militaire bevelhebbers bezoeken aan China afgelegd. Dit soort bezoeken ontstaat vooral als gevolg van de *bottom up*-samenwerking tijdens operaties. Het ministerie van Buitenlandse Zaken is hier wel bij betrokken, maar is niet de initiatiefnemer.

Pluraliteit wordt verder geïllustreerd in de beleidsdoorlichting over het Nederlandse fragiele statenbeleid.¹ Dit onderzoek laat zien dat interdepartementaal beleid voor Somalië verkokerd en gefragmenteerd is. De anti-piraterijoperaties door Defensie worden als 'eigen dynamiek, mede door de profileringswens van Defensie' omschreven.²

Belangrijker is echter dat er wel degelijk klant-leverancier-relaties bestaan, zij het dat deze wat complexer in elkaar zitten. Defensie streeft door middel van de inzet van militairen naar waardering, budget en eer. Het zijn vooral anderen die profiteren van de opgeleverde veiligheid. De klant bestaat, anders dan bij een private markt, vaak uit meerdere partijen. Reders zijn vaak de daadwerkelijke afnemers van de producten. Maar ook internationale organisaties als de NAVO en de EU nemen de defensiediensten af. De transactie, dat wil zeggen het politieke besluit, komt meestal tot stand met de *Artikel 100*-procedure.³ Dit is op te vatten als een overeenkomst tussen de leverancier (defensie) en nationale (regering, parlement) en internationale (NAVO en EU) klanten.

Zo'n transactie komt niet altijd tot stand. Bij de missie EUTM Mali mislukte de deal omdat andere landen reeds hadden 'geleverd' en omdat er onvoldoende politieke steun bestond. Later kwam er mede door toedoen van de 'makelaar' Bert Koenders wel een deal tot stand voor MINUSMA. Bij deze transactie is sprake van een prijsmechanisme. Zo zet Nederland hoogwaardige samenhangende nichecapaciteiten in voor het vergaren van

inlichtingen. Hoewel de Tweede Kamer ook graag transporthelikopters wenst, worden deze niet geleverd omdat ze niet nodig zijn voor de bijdrage en een te grote impact op andere gereedstellingsprocessen hebben. Met andere woorden, de leveringskosten ten opzichte van de opbrengst zijn te hoog. Om dezelfde reden zijn het de Afrikaanse landen die de grote aantallen infanterie leveren, want zij kunnen dit veel goedkoper doen dan Nederland. Een ander voorbeeld is het besluit van minister Hillen in 2011 om de tanks van de hand te doen. Dit besluit komt niet voort uit het feit dat Nederland vanaf dat moment geen behoefte meer had aan zware infanterie. Nee, het was de bekrachtiging van een proces dat al veel langer gaande was: het faillissement doordat het product 'tanks' lange tijd niet is afgenomen, waardoor de kosten voor onze kleine defensieorganisatie te hoog waren geworden.

Collective action

In de publieke markt kan het optimaliseren van het eigen nut heel goed samengaan met het algemeen belang. Dit komt doordat er in de publieke omgeving vaak 'welbegrepen eigenbelang' is. Dit betekent dat actoren bereid zijn offers te brengen voor het algemeen belang om zo andere eigen belangen zeker te stellen. Op de lange termijn zal dit netto voordeel opleveren. Dit is altijd een kwestie van geven en nemen. Alexis de Tocqueville heeft laten zien dat burgers in Amerika via dit mechanisme door middel van associaties effectieve publieke dienstverlening tot stand brachten zonder dat hier een sterke gecentraliseerde overheid aan te pas kwam. Via deze associaties worden private en publieke belangen met elkaar verbonden.⁴ Voor publieke dienstverleners zoals Defensie betekent dit dat de klant, het nationale parlement, bereid kan zijn budget ter beschikking te stellen voor

1 Ministerie van Buitenlandse Zaken, *IOB-evaluatie, Investeren in stabiliteit. Het Nederlandse fragiele statenbeleid doorgelicht*, 14 oktober 2013.

2 Ibidem 221, 226.

3 De *Artikel 100*-brief is op te vatten als een transactie. Het bevat een product (omschreven capaciteiten met omschreven taak) en een budget en handelingsvrijheid binnen een bepaald mandaat.

4 A.J. Kruiter, *Mild despotisme. Democratie en verzorgingsstaat door de ogen van Alexis de Tocqueville* (Amsterdam, Van Gennep, 2010) 117-36.

militaire operaties die bijdragen aan rechts-handhaving en stabiliteit, waarbij in eerste instantie vooral andere landen zullen profiteren.⁵ De samenwerkingsstructuren voor de piraterijbestrijding zoals de *Contactgroup* en SHADE zijn vergelijkbaar met de door Tocqueville beschreven associaties.

Neveneffect of hoofdmotief?

Hoekstra ziet de succesvolle samenwerking als een toevallige optelsom van positieve neven-effecten. Bij afwezigheid van dit soort toevalligheden lijkt supranationale dwang het enige alternatief. Dit zou een somber vooruitzicht zijn. Supranationale dwang zal niet leiden tot de inzet van een nationale krijgsmacht; het creëert slechts politieke en bureaucratische strijd binnen de internationale organisaties. Dit is ook niet nodig, want de door Hoekstra genoemde neveneffecten zijn vaak juist het hoofdmotief en win-winmogelijkheden zijn de vruchtbare bodem voor samenwerking.

Marktwerking in plaats van dwang van boven kan via consensus gezamenlijke actie tot stand brengen.

Ten slotte wijst Hoekstra op de gevaren van specialisatie met nichecapaciteiten. Natuurlijk zijn deze gevaren aanwezig: marktwerking is zeker niet zaligmakend, maar dit neemt niet weg dat de inzet van nichecapaciteiten voor een klein land als Nederland een efficiënte methode is om met minimale middelen zo veel mogelijk invloed te verkrijgen en zo de meest effectieve bijdrage aan internationale veiligheid te leveren. Het idee dat Nederland zelfstandig militaire operaties buiten het eigen koninkrijksgebied uitvoert, wordt met de dag minder realistisch. Dit neemt niet weg dat we wel over samenhangende capaciteiten moeten beschikken die tot op zekere hoogte zelfstandig moeten kunnen optreden, maar dit betekent niet dat we alles zelf moeten kunnen. Het publieke marktmodel is een model om de succesvolle samenwerking voor piraterijbestrijding te begrijpen. Het zal niet het enig mogelijke model zijn. Ik kijk uit naar een artikel in de *Militaire Spectator* waarin een model met de uitgangspunten van Hoekstra empirisch wordt getoetst.

KLTZ drs. H. Warnar

5 Zie voor een recente toepassing van het begrip 'welbegrepen eigenbelang' het WRR rapport 'Minder pretentie, meer ambitie, ontwikkelingshulp die verschil maakt' (Amsterdam University Press, 2010) 41-44.

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Ten slotte: uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Magisch Mali

Linda Polman

In het Malinese Sokolo was het hoofd van het lokale post- en telegrafiekantoor sleutelfiguur. Het kantoor van deze Bina was bij de ingang van het dorp. Op het erf stonden zonnepanelen met een hekje eromheen vanwege de geitjes die er rondscharrelden. In Sokolo, met drieduizend inwoners, was er maar één telefoon. Met een chronometer in de hand stond Bina naast zijn klanten terwijl die in de telefoonhoorn stonden te schreeuwen. Ongegeneerd luisterde hij mee en lachte hartelijk om wat ze zeiden. De meeste klanten vroegen drie minuten aan en tegen de tijd dat die om dreigden te raken, begon Bina driftig tegen ze te gebaren.

Bina moest zijn salaris van zijn maandelijkse omzet afhouden, wat in stille tijden nogal een krachttoer was. Gelukkig woonde een veertigtal families uit Sokolo in Congo-Brazzaville, waardoor telefoneren tussen Sokolo en Brazzaville een hoge vlucht had genomen. Recent waren rellen in Brazzaville uitgebroken en hadden sommige mannen hun vrouwen naar Sokolo teruggestuurd. Niemand sprak Frans in Sokolo, behalve Bina, dus namens die vrouwen luisterde Bina elke dag naar nieuws over Brazzaville op de Franse radio. Als het einde van de maand naderde en Bina in geldnood zat, maakte hij de vrouwen wijs dat het in Brazzaville weer erg onrustig was. Dan vroegen de vrouwen gegarandeerd drie minuten aan en kon Bina zijn rekeningen weer betalen.

Bina is een van de karakters in het nog altijd actuele *Mali Blues* van schrijfster Lieve Joris. Ze schreef het boek in 1996, toen de democratie in Mali krap vijf jaar oud was. Bina was niet altijd eerlijk, maar wat hem onderscheidde van het gros van zijn collega-overheidsdienaren was zijn bereidheid om zich voor de gemeenschap in te spannen. Als er voor iemand in het dorp een telefoontje werd aangekondigd, sprong Bina op zijn brommer en ging de klant persoonlijk waarschuwen. Weinig Malinese overheidsdienaren of politieke leiders voelden zoveel plicht. Ze lieten het volk liever over aan internationale hulporganisaties. Je struikelde in 1996

ook al over ze, maar zonder verantwoordelijke regering bleef Mali zo'n *donor darling* die ondanks miljarden straatarm blijft. Mali's jongeren waren gefrustreerd. In 1991 hadden ze met hun bloedige aanvallen op corrupte regeringsambtenaren uiteindelijk de president ten val gebracht – hoewel hem de *coup de grâce* door legerofficieren was toegebracht. Democratische verkiezingen volgden, maar aan de armoede veranderde niets. De devaluatie van de franc CFA, de West-Afrikaanse munt, ging maar door. Dat was goed te zien aan *article 320*, een term van de studentenrellen van 1991, toen een liter benzine nog 300 francs kostte en een doosje lucifers 20. In die dagen staken de studenten regeringsleden middels *article 320* in brand. Nu heette het *article 440*, zo duur waren benzine en lucifers in 1996 geworden. Zin om te studeren hadden ze niet meer, omdat ook na de verkiezingen intellectuelen minder verdienden dan klusjesmannen en chauffeurs voor hulporganisaties. Tot ze zo'n baantje konden krijgen, zaten de jongelui thuis voor de tv, hoorden de machteloze monologen van politici aan en droomden van brommers. Het ontbrak de democratisch gekozen Malinese leiders aan de ambitie om het vredesakkoord dat ze in 1992 tekenden met noordelijke opstandelingen fatsoenlijk uit te voeren. De rebellen bleven dus gewoon huishouden en niet alleen in het noorden. Overvallen, diefstallen, mysterieuze verdwijningen, ze waren op veel plaatsen aan de orde van de dag. Mensen sliepen 's nachts vaak niet meer in bed, maar in de waterput. Het Malinese leger drukte intussen zijn snor. Mensen geloofden niet meer in militairen en vertrouwden voor hun bescherming op geesten. Toen Lieve Joris door Mali reisde, was magie ook voor overheidsdienaren een aanmerkelijk belangrijker gespreksonderwerp dan democratie en ontwikkeling. De grote maraboet die op afstand bezwarende documenten deed verdwijnen voor ambtenaren die beschuldigd werden van corruptie, werd zelfs door de president geconsulteerd. ■

Kennishonger

Frans Matser – publicist*

Neem nog wat groente Joris. Daar word je groot en sterk van.'

'Pap, net was er op het Jeugdjournaal een meneer die iets vertelde over de politiemissie in Kunduz. Daar ben jij toch ook naartoe geweest. Daarom was je vorig jaar toch zo lang weg?'

'Dat klopt Joris. Dat heb je goed onthouden.'

'Maar jij bent toch soldaat en niet van de politie? Hoe kan dat dan?'

'Ik heb er samen met andere soldaten voor gezorgd dat ze daar veilig politiemensen konden trainen. Goeie politiemensen, net als je oom Peter. Die hebben ze daar hard nodig. En omdat er in Afghanistan nog veel gevochten wordt, heb je soldaten nodig om die politiemensen te beschermen.'

'Tegen wie moest jij dan vechten om die politiemensen te beschermen?'

'Vechten is wat anders dan politiewerk. Daar hebben ze soldaten voor nodig'

'Tegen de Taliban. Daar heb ik je toch wel eens iets over verteld voor ik naar Afghanistan toe ging?'

'Kunnen die politiemensen zelf niet vechten tegen de Taliban om zich te beschermen?'

'Nee Joris, vechten is wat anders dan politiewerk. Daar hebben ze bij de Nederlandse politie geen verstand van. Daar hebben ze soldaten voor nodig.'

'Waarvoor moesten die Nederlandse politiemensen daar dan naartoe? Kunnen die mensen daar zelf niet naar hun eigen politieschool dan?'

'In Afghanistan was er geen politieschool. Dus niemand wist hoe je een goede politieagent moet zijn. En in Nederland weten we dat wel.'

'Maar laatst zei je nog dat alle Nederlandse politieagenten sukkels waren die niets beter hadden te doen dan burgers lastigvallen.'

'Maar dat was omdat ik een bon kreeg van 160 euro voor verkeerd parkeren. En ik had daar maar vijf minuten gestaan! In Afghanistan krijg je geen bonnen voor verkeerd parkeren.'

'Wat doet de politie dan wel in Afghanistan, als ze geen bonnen schrijven voor verkeerd parkeren?'

'Politiemensen in Afghanistan moeten vaak vechten. Ze beschermen de mensen tegen de Taliban en ze controleren of er geen bommen worden geplaatst.'

'Maar dat lijkt me veel moeilijker allemaal, mensen beschermen tegen de Taliban en voorkomen dat er bommen worden geplaatst... veel moeilijker eigenlijk dan bonnen schrijven?'

'Dat is het ook.'

'Maar waarom moeten Nederlandse politiemensen dan naar Afghanistan? Dat is toch niet logisch. Ze weten niets van beschermen tegen bommen en vechten tegen de Taliban. Dat zeg je net zelf. Wat kunnen ze die Afgaanse politiemensen dan leren? Die doen al veel moeilijker werk?'

'Nou ja, ze proberen de Afgaanse politie te leren dat er wetten zijn waar je je aan moet houden en dat je iedereen gelijk moet behandelen en zo.'

'Houden de politiemensen zich dan niet aan de wetten in Afghanistan?'

'Ja Joris... meestal wel hè, maar niet altijd.'

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser en luitenant-kolonel der Mariniers Marcus Houben.

‘Maar dat is toch raar pap, politiemensen die zich niet aan de wetten houden?’
‘Dat doen ze niet altijd expres Joris.
Een heleboel Afghaanse politiemannen kunnen bijvoorbeeld niet lezen en schrijven. En ze kennen ook niet alle wetten uit hun hoofd. Dat is best lastig snap je.’
‘Dus de Nederlandse politie, die alles weet van wetten en bonnen schrijven, maar niets van vechten, moet de Afghaanse politie die niet kan schrijven leren hoe ze zich beter aan de wetten moeten houden?’
‘Ja, zoiets. Maar wat zit je allemaal te praten Joris. Eet eens door!’

...

‘Pap, en kunnen ze dan ook beter vechten?’
‘Wie?’
‘Die Afghaanse politiemensen. Kunnen die dan beter vechten als ze zich beter aan de wetten houden?’
‘Nou, kijk Joris, de bedoeling is dat die Afghaanse politie steeds minder gaat vechten en steeds meer dingen gaat doen zoals de Nederlandse politie.’
‘Bedoel je bonnen schrijven bijvoorbeeld, voor fout parkeren?’
‘Ja, zoiets.’
‘Maar pap je zegt net zelf dat de meeste Afghaanse agenten niet kunnen lezen en schrijven. Dan kunnen ze toch nooit bonnen schrijven?’
‘Dat is inderdaad wat lastig Joris. Maar zo simpel is het niet. We moet ergens mee beginnen. En daarom leren we ze bijvoorbeeld ook lezen en schrijven. Dat zit ook in de opleiding.’
‘Maar toen jij vorig jaar in Afghanistan was, zei je tegen oom Peter dat vechten heel wat moeilijker was dan bonnen schrijven?’
‘Ja, dat is ook zo. Maar dat moet je niet allemaal zo letterlijk opvatten Joris. In elk land zijn die dingen weer anders. Eet nu maar door. Zit je tegenwoordig altijd zoveel te praten tijdens het eten? Heeft mama je niet geleerd dat praten met volle mond niet netjes is? Kom, schiet eens op!’

...

‘Hoe lang duurde die opleiding van die politie daar dan in Afghanistan?’
‘Een week of zes, zeven.’

‘Maar oom Peter is toch vier jaar naar de politieschool geweest? En toen kon hij van tevoren al lezen en schrijven. En ik probeer op school al twee jaar te leren lezen en schrijven. En dat is nog best moeilijk. Hoe kunnen die politiemannen in Afghanistan dat dan allemaal in zes weken leren? Zijn die dan zo veel slimmer dan de Nederlanders?’
‘Joris, nu is het wel mooi geweest. Je zit alleen maar te kletsen en je eet geen hap. Eet eerst je eten maar eens op, alles wordt koud.’

‘Ik geef je voor je verjaardag wel een boek over Afghanistan.
Dan kun je het zelf allemaal nalezen’

Dan geef ik je voor je verjaardag wel een boek over Afghanistan. Dan kun je het zelf allemaal nalezen als je het zo graag wilt weten.’

‘Pap, ik kan nog niet zo goed lezen, ik vind het leuker als jij het vertelt.’
‘Maar nu even niet wijsneus! Je lijkt wel een Kamerlid. Kom op, dooreten. Straks komt je moeder thuis van haar yogaklasje en dan krijg ik op mijn kop dat we nog zo laat zitten te eten en jij nog niet naar bed bent.’
‘Pap, wat is een Kamerlid?’
‘Dat Joris, zijn mensen uit de politiek in Den Haag, die zich wel bemoeien met onze opdrachten maar weinig snappen van militaire operaties! Daardoor moeten militairen bij hun werk iedere keer weer vierkante cirkels uitvinden!’

‘Zo, en nu is het genoeg Joris. Neem nog maar een halve gehaktbal en verder niet praten met volle mond. Jij hoeft niet alles van de wereld te weten in zes weken, daar heb je gelukkig nog heel veel jaren de tijd voor.’
‘Proef toch eens Joris hoe lekker die gehaktballen van mama zijn.’

‘Eh... pap, hoe maak je vierkante cirkels?’ ■

Schrijftalent gezocht!

In deze Militaire Spectator is plaats gemaakt voor een gastcolumn. W. Oppedijk van Veen gaat in op de kerntaken van defensie en de omvang van de krijgsmacht. De redactie van de Militaire Spectator daagt ook andere lezers uit om een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers.

Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Een bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Hoog in het geweldsspectrum

W.M. Oppedijk van Veen

Sinds een paar jaar probeer ik als belangstellende burger te volgen wat er zoal omgaat in de Nederlandse krijgsmacht. Sinds de voortdurende bezuinigen op defensie van de opeenvolgende kabinetten, jaar in jaar uit, spitst de publieke discussie zich vooral toe op wat er nog resteert van de gevechtskracht van onze troepen. Menig generaal b.d. heeft hierover een uitgesproken mening, die er meestal op neerkomt dat er van ons leger niets meer overblijft, dat *nu* de grens bereikt is en dat elke verdere bezuiniging afbreuk doet aan de essentiële kerntaken van de krijgsmacht. Hoewel dergelijke geluiden ook al te horen waren bij de afschaffing van de dienstplicht en de daaropvolgende sluiting en afstoting van kazernes en materieel, en meer recentelijk bij de afschaffing van de zware tank, ziet het er nu naar uit dat de grens inderdaad in zicht is. De minister van Defensie zei niet voor niets dat een met Uruzgan vergelijkbare missie er niet meer inzit. In de Defensienota *In het belang van Nederland* erkent de minister dat de krijgsmacht aan kracht heeft ingeboet en dat inzetbaarheid, voortzettingsvermogen en escalatievermogen zijn afgenomen. Geen wonder dat menigeen zich zorgen maakt. Opmerkelijk is dat de zorgen en de discussies zich vooral toespitsen op de vraag of de krijgs-

macht nog wel een substantiële inzet, hoog in het geweldsspectrum, kan leveren. Met andere woorden, kunnen we nog wel echt oorlog voeren als dat nodig is? Maar als dit de centrale zorg is, dan zou ik een discussie en maatregelen verwachten waarbij het vergroten van het inzetvermogen van de krijgsmacht steeds het ultieme criterium is. Maar dat lijkt niet altijd het geval. Een paar voorbeelden:¹

- Een investeringsquote van 20 procent op een begroting van 7,7 miljard euro (2013) lijkt heel wat als de middelen ingezet worden in innovatieve en inzetversterkende initiatieven en niet in het onderhouden van de *running business*. Die 20 procent wordt echter al jaren niet gehaald, en dat bij voortdurend krimpende budgetten. Ook zou het voor de discussie en de verantwoording van het investeringsbudget goed zijn als eens duidelijk werd welke inzetvergroten capaciteiten ervan verwacht worden. De investeringen in het *Joint Cyber Commando* en de cyberinlichtingendiensten lijken bijvoorbeeld een goede zaak. Immers, een groepje intelligente hackers zal waarschijnlijk in één week meer schade aan een vijand kunnen toebrengen dan een pantserinfanteriebataljon in een heel jaar. Maar waar leest of hoort men iets over dergelijke niet alleen maar kwalitatieve afwegingen, als ze al ergens gemaakt worden?;
- Het percentage burgers bij Defensie is bijna 30 procent. Bij de krijgsmachtonderdelen

¹ Alle cijfers zijn ontleend aan *Kerngegevens Defensie: feiten en cijfers* (Den Haag, Ministerie van Defensie, januari 2013).

(marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee) is dat gemiddeld 14 procent en bij het Commando DienstenCentra, de Defensie Materieel Organisatie en de Bestuursstaf is dat gemiddeld 70 procent. In het algemeen geldt dat burgers niet vechten en het ligt voor de hand als eerste op deze categorie medewerkers te bezuinigen. Omdat meer dan 60 procent van alle burgers bij CDC, DMO en de Bestuursstaf werken, lijkt het de moeite waard deze onderdelen/afdelingen eens stevig onder de loep te nemen;

- Een opmerkelijk krijgsmachtonderdeel is de marechaussee: tien procent van het defensie-personeel maakt er deel van uit. Naast elke zes marine-, landmacht- en luchtmacht-medewerkers, is er één marechausseemedewerker. Dit lijkt nogal overdadig, zeker omdat er in de huidige praktijk maar weinig militaire politietaken zijn. Daarnaast zijn een groot deel van de marechausseetaken typisch civiele politietaken, die ondanks hun historische en traditionele achtergrond zeker zo goed gedaan kunnen worden door de politie. Het valt te overwegen de marechaussee te beperken tot het strikt militaire domein en de niet-militaire taken af te stoten naar het civiele domein: *mean and lean* en je concentreren op je (militaire) kerntaken is een adagium dat zich in het private domein reeds vaak heeft bewezen;
- Een soortgelijke discussie als bij de marechaussee kan gevoerd worden voor de krijgsmacht als geheel. De derde hoofdtaak van de krijgsmacht is het ondersteunen van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp. Voor een belangrijk deel kan aan deze hoofdtaak worden voldaan omdat er nu eenmaal een krijgsmacht met bepaalde capaciteiten beschikbaar is.² Dit laat echter onverlet dat veel van de specifieke activiteiten, zoals hulp bij dijkbewaking, het vullen van zandzakken, paspoortcontroles, het zoeken naar vermisten, het opsporen van criminele activiteiten, het ijsvrij maken van waterwegen tijdens strenge vorst en de kustwacht, evenzogoed of soms zelfs beter aan daartoe gespecialiseerde rijksdiensten of de ‘markt’ kunnen worden overgelaten. Op zijn minst

zouden de kosten hiervan verrekend en ten bate van de operationele krijgsmacht-onderdelen gebracht kunnen worden;

- Het totale budget voor defensie is in feite 15 procent kleiner dan wordt voorgesteld omdat oude pensioenverplichtingen (van voor 2001) nog steeds – en in wezen oneigenlijk – op de begroting drukken;³
- Het streven om de landmacht op minder locaties te concentreren lijkt goed te verdedigen op grond van budgettaire en militaire efficiency-overwegingen. Het gaat hier om een van de weinige kostenposten waarin gesneden kan worden zonder het inzetvermogen van de krijgsmacht negatief te beïnvloeden. Waarom dat niet voor hele krijgsmacht met kracht wordt nagestreefd is onduidelijk. Het terugdraaien van het plan om ‘Assen’ te sluiten lijkt dan ook vooral ingegeven door sentimenten en lokale economische en partijpolitieke afwegingen.

Het lijkt erop alsof men de discussie over het inzetvermogen van de krijgsmacht niet echt durft aan te gaan. Als nu al minstens een derde van het defensiebudget opgaat aan pensioenen en allerlei niet-strikt militaire zaken, als onnodige kazernes openblijven en als men vasthoudt aan een veel te omvangrijk krijgsmachtonderdeel als de marechaussee, dan is het niet verwonderlijk dat men zich grote zorgen maakt over het vermogen om robuust en responsief op te treden in ernstige en omvangrijke geweldsconflicten. En als nu al om capaciteitsredenen getwijfeld wordt aan de voortzetting van de relatief bescheiden en onschuldige Patriot-missie,⁴ dan wordt het tijd zich eens fundamenteel te bezinnen op elk van de drie wettelijk vastgelegde hoofdtaken (bescherming grondgebied, bevordering internationale rechtsorde en stabiliteit en ondersteuning civiele autoriteiten), hun onderlinge budgettaire verhoudingen en de consequenties daarvan voor het behoud en de versterking van het inzetvermogen van de krijgsmacht. ■

2 Volgens de Defensienota *In het belang van Nederland* (blz. 9) wordt circa dertig procent van de militaire capaciteit daarvoor doorlopend ingezet.

3 Zie: *Rijksbegroting 2013*, hoofdstuk X, Defensie, par. 2.3.1.

4 Zie: *NRC Weekend*, 9 en 10 november 2013, 22-23.

De Tachtigjarige Oorlog

Van Opstand naar geregelde oorlog 1568-1648
Door Petra Groen (redactie), Olaf van Nimwegen,
Ronald Prud'homme van Reine, Louis Sicking en Adri van Vliet
Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2013
ISBN 97890461054753
496 blz.
€ 39,90

Wie de afgelopen maanden zijn ogen goed de kost heeft gegeven in de grotere Nederlandse boekwinkels zal bij de top-10 van non-fictie boeken wellicht ook de hier te bespreken publicatie hebben aangetroffen. Soms nog in verpakking, soms al in beduimelde staat. Maar in ieder geval op een plek waar het boek de aandacht trok. Niet ten onrechte.

Al weer enkele jaren geleden, in 2006, nam het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) het initiatief om een reeks handboeken op te zetten over de militaire geschiedenis van ons land. Onlangs verscheen in deze reeks het eerste deel, dat is gewijd aan de Tachtigjarige Oorlog. Het is geschreven door specialisten op het gebied van de militaire aspecten van de nieuwe geschiedenis en Petra Groen zorgde voor de redactie. Gevijven betreden zij een terrein dat in het verleden al door vele historici is verkend. Naar het ontstaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden is immers door de jaren heen veel onderzoek verricht en er is veel over gepubliceerd. En ook de militaire aspecten zijn daarbij niet onbelicht gebleven. *De Tachtigjarige Oorlog* is desalniettemin een buitengewoon informatief en belangrijk boek geworden. Het biedt zowel overzicht

als detail, het belicht de context waarin Nederland tot stand kwam, de weg ernaartoe die vooral militair was, de structuur, de ontwikkeling en de financiering van de gevechtskracht te land en ter zee en de relatie van het militaire handelen met de samenleving. De degelijke en systematische opzet van de *Tachtigjarige Oorlog* en de nauwgezette reconstructies en analyses die de auteurs presenteren bieden daarbij ook nog eens tal van nieuwe inzichten.

Het boek valt uiteen in twee delen: *De Opstand in de Nederlanden 1566-1588* en *De geregelde oorlog om de Nederlanden 1588-1648*. Beide delen zijn op identieke wijze opgebouwd. Allereerst wordt het krijgsverloop chronologisch in beeld gebracht, mede in het licht van de internationale context. Daarna wordt ingezoomd op tactiek en techniek van het militaire optreden. In de desbetreffende hoofdstukken komen leger en vloot elk afzonderlijk aan bod, maar krijgt ook de vlootondersteuning van het landoptreden veel aandacht. Als derde element wordt in beide delen uitgebreid ingegaan op de wijze waarop de organisatie en financiering van leger en vloot vorm kregen. Deel II over de geregelde oorlog wordt afgesloten met een hoofdstuk waarin

de aard van de strijd aan de orde komt. In het bijzonder worden daarbij ook de effecten van de oorlogshandelingen op de bevolking in kaart gebracht. Alle hoofdstukken bevatten steeds een heldere conclusie en aan het einde van de publicatie is bovendien een heldere slotbeschouwing opgenomen. Zie hier de ingrediënten die maken dat het boek de komende decennia steeds weer ter hand zal worden genomen door eenieder die zich wil verdiepen in de Tachtigjarige Oorlog.

Samenwerking leger en vloot

De Tachtigjarige Oorlog laat zien dat de in de jaren '60 van de zestiende eeuw in de Nederlanden begonnen confrontatie met de Spaanse koning Filips II aanvankelijk bovenal het karakter droeg van een overlevingsstrijd, die tegelijkertijd ook nog eens grote verdeeldheid opriep.

Van grote betekenis voor het uiteindelijk succes van de opstandelingen was de hechte samenwerking tussen leger en vloot. Die stond er onder meer borg voor dat de Spanjaarden het hart van de Opstand, met name Holland en Zeeland, al vrij vroeg als verloren moesten beschouwen. De Watergeuzen namen in 1572 Den Briel in, waarna steeds meer steden in Holland en Zeeland zich bij de Opstand aansloten. Goed samenspel tussen de troepen van de opstandelingen en rebellerende vlootseenheden – vaak ging het om grote aantallen kleine oorlogsschepen – maakte het de Spanjaarden onmogelijk deze steden weer terug te winnen. De nautische kennis en kunde van de opvarenden van de oorlogsschepen, die opereerden in

een voor hen vertrouwde omgeving, vormden daarbij een factor van betekenis.

Naar een geregelde oorlog

Vanaf de jaren '90 van de zestiende eeuw groeide de strijd uit tot een geregelde oorlog. De opstandige gewesten hadden zich toen inmiddels een solide machtsbasis verschaft en zich ook politiek aaneengeschaard in een statenbond. De Staten-Generaal bepaalden daarin als hoogste college de koers van het buitenlandse- en het veiligheidsbeleid. De signatuur van de jonge Republiek was protestants. De Spanjaarden heersten in de katholieke Zuidelijke Nederlanden. Inzet van de geregelde oorlog voor de Republiek was het bezit van de zuidelijke gewesten. Herstel van de eenheid in de Nederlanden bleef immers het ultieme doel en dat was geen gemakkelijke opgave. Antwerpen zou als springplank moeten dienen om dat grote doel dichterbij te brengen, maar de inname van deze strategisch zo belangrijke stad bleek geen haalbare kaart. Na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) was de Republiek niet meer bij machte militair een vuist maken en met volle overtuiging de strijd om de Zuidelijke gewesten aan te gaan.

De verhoudingen in de eigen gelederen speelden daarbij een belangrijke rol. De tegenstellingen die tijdens het Twaalfjarig Bestand aan het licht waren gekomen en die Oldenbarnevelt in 1619 met de dood had moeten kopen, bleven in de daarop volgende decennia het politieke klimaat in de Republiek in belangrijke mate bepalen.

Telkens opnieuw de militaire uitgaven opvoeren was in die omstandigheden op den duur geen optie meer; er trad oorlogsmoeheid op en aan inkrimping van het leger viel uiteindelijk niet te ontkomen. Ook bleek Frederik Hendrik er op beslissende momenten de voorkeur aan te geven juist geen al te grote risico's te nemen.

De geregelde oorlog liep zo uit op een patstelling, waaraan de Vrede van Münster in 1648 ten slotte een einde maakte. Tot een herstel van de eenheid in de Nederlanden zou het niet meer komen. In de huidige grenslijn tussen Nederland en België herkennen we zo, met uitzondering van de situatie in Limburg, nog in hoge mate de scheidslijn tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, zoals die in 1648 als uitkomst van het verloop van de krijgshandelingen tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd vastgelegd.

De impact van de internationale verhoudingen op het strijdverloop wordt in het boek eveneens goed inzichtelijk gemaakt. Zo komt bijvoorbeeld scherp naar voren hoe het Staatse leger in de jaren '90 van de zestiende eeuw belangrijke terreinwinst kon boeken dankzij de omstandigheid dat Filips II, die vele belangen had te verdedigen op het wereldtoneel, zijn kaarten toen vooral zette op interveniëren in de godsdienstoorlog in Frankrijk. Een keuze die ten koste ging van zijn militaire presentie in de Nederlanden, waardoor de statenbond zijn greep op de Noordelijke Nederlanden kon verstevigen. Het waren de jaren dat de 'tuin' van de Republiek werd gesloten

en de Spanjaarden uit Groningen, Overijssel en Gelderland werden verdreven.

Een andere factor van belang waren de hervormingen die Maurits, Willem Lodewijk en Oldenbarnevelt doorvoerden om het Staatse leger beter toe te rusten voor de strijd tegen de Spanjaarden. Het betrof militair-tactische vernieuwingen, maar ook voorzieningen van organisatorische aard waarin vooral de hand van Oldenbarnevelt is te herkennen. Een voorbeeld van deze laatste categorie hervormingen is de invoering van het repartitiestelsel. Dat gaf een solide basis aan de financiering van het leger. De verschillende gewesten droegen volgens dit stelsel naar draagkracht bij aan de oorlogslasten, waarmee een geregelde betaling van soldij mogelijk werd. Daarmee kreeg het leger meer stabiliteit en bleef munitie in het vervolg achterwege.

Militaire hervormingen

Militair-tactisch lag het voortouw lang bij legeraanvoerder Maurits en zijn neef Willem Lodewijk. Zij oriënteerden zich in het midden van de jaren '90 van de zestiende eeuw op de klassieken en ontleenden daaraan inspiratie om het manoeuvreren met formaties effectiever te kunnen laten plaatsvinden. Op het exercitieterrein in Leeuwarden testte Willem Lodewijk de praktische uitvoerbaarheid van ideeën die hij aantrof in het werk van Aelianus Tacticus, een aan het begin van de jaartelling in Rome residerende schrijver van Griekse afkomst, over de tactiek van de Macedonische phalanx. Mede onder invloed van de studie van klassieke krijgskunst voerden

Maurits en Willem Lodewijk een systematische drill in bij de Staatse troepen, zij haalden de discipline aan en wisten de toepassing van salvovuur naar de toenmalige maatstaven te perfectioneren. Eerder al was de verhouding tussen vuur- en stokwapens bij de compagnieën te voet aangepast ten faveure van de laatste categorie. Dankzij de inspanningen van Maurits en Willem Lodewijk bezat het Staatse leger op militair-tactisch gebied decennialang een voorbeeldfunctie in Europa.

Na de invoering van deze hervormingen hoefden de troepen van de jonge Republiek zich niet langer meer te verschuilen achter vestingmuren, zoals ze lang hadden gedaan. Ook in het open veld kon het Staatse leger sinds het einde van de zestiende eeuw de Koninklijke troepen, die tot dan als superieur hadden gegolden, onder ogen komen. De overwinning in de Slag bij Nieuwpoort in 1600 bewees hoezeer het leger van de opstandige gewesten aan kracht aan inzetbaarheid had gewonnen. Desalniettemin bleef Maurits er de voorkeur aan geven veldslagen te vermijden. Hij wilde zijn dure, goed geoefende soldaten liever niet blootstellen aan het geweld dat een open confrontatie te velde met zich meebracht. Opereren in het open veld was toch al niet bepaald het sterkste punt geweest van de troepen van de opstandige gewesten. Na de Slag bij Heiligerlee in 1568 hadden de troepen van de opstandige gewesten steeds aan het kortste eind getrokken bij veldslagen. Hun kracht lag eerder bij belegeringen en het goed benutten van de

vertrouwde geografische omstandigheden in waterrijk en sterk verstedelijkt gebied.

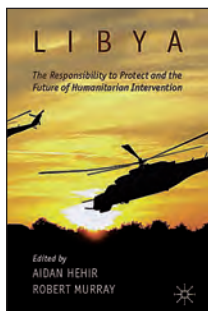
De aard van de strijd

Het boek krijgt nog een meerwaarde door het slothoofdstuk over de aard van de strijd. Daaruit blijkt dat de niets ontziende wreedheid waarmee de strijdende partijen aanvankelijk terreur uitoefenden en krijgsgevangenen behandelden aan het einde van de zestiende eeuw, mede dankzij de toegenomen disciplinerende en betere financiering van het leger, plaats maakte voor een meer humaan gedrag. De omslag tekende zich af toen de overlevingsstrijd die de beginjaren van de opstand zo kenmerkte, veranderde in een geregelde oorlog. Het beteugelen van geweld gebeurde vooral uit pragmatische overwegingen van eigenbelang en wederkerigheid. Het oorlogsrecht stond nog in de kinderschoenen en ook morele en humanitaire overwegingen speelden nauwelijks een rol. Ofschoon het in hoge mate religieuze onrust is geweest die ten grondslag heeft gelegen aan de Opstand, komt dit thema in het boek, na de beschrijving van de eerste jaren van de confrontatie met de Spanjaarden, nog maar summier aan de orde. De godsdienstige tegenstellingen bleven echter grote impact houden. De wisselende krijgskansen leidden ertoe dat steden werden veroverd en heroverd. Dat had voor de bevolking, telkens wanneer zich dit voordeed, ingrijpende gevolgen. Het impliceerde in zulke gevallen immers ook dat de heersende religie dan veranderde. Bij de capitulatie van Oldenzaal in 1626 werd de uitoefening van de katholieke

godsdienst, in het openbaar dan wel in het geheim, verboden. De katholieke inwoners van de stad konden slechts aanspraak maken op gewetensvrijheid, zoals bij de totstandkoming van de Unie van Utrecht in 1579 was overeengekomen. Achter het ritueel van het sluiten van een capitulatie-overeenkomst en een overeenkomst met de inwoners ging vaak veel emotie verborgen. Het waren veranderingen die een sfeer van wantrouwen en verdeeldheid creëerden onder de bevolking van de desbetreffende steden, wat op zijn beurt ook weer militaire implicaties kon hebben.

Dankzij voortreffelijk speurwerk kon in het boek een groot aantal illustraties worden opgenomen. Die verrijken de uitgave, geven haar ook letterlijk kleur en zorgen onmiskenbaar voor een documentaire meerwaarde. De *Tachtigjarige Oorlog* is zo ook een fraai kijkboek geworden. De opgenomen kaarten zijn helder en vormen, zoals we gewend zijn bij de uitgaven van het NIMH, een prima ondersteuning van het betoog. Het NIMH mikt er op de komende jaren ieder jaar een nieuw deel uit de handboekenreeks op te leveren. Gezien de kwaliteit van dit eerste deel is er alle reden reikhalzend uit te zien naar de delen die nog gaan verschijnen.

Dr. J.A.M.M. Janssen

Libya

The Responsibility to Protect and the Future of Humanitarian Intervention

Door Aidan Hehir en Robert Murray (red.)

Houndmills (Palgrave MacMillan) 2013

240 blz.

ISBN 9781137273949

€ 69,-

Het multinationale militaire optreden in Libië in maart 2011 leidde tot een fel debat over humanitaire interventie. Aan de ene kant werd het ingrijpen gezien als het bewijs dat de doctrine van *Responsibility to Protect* werkt en dat de internationale gemeenschap dreigende volkenmoorden kan voorkomen. Volgens critici was het narratief echter te positief en in de bundel *Libya* komen deskundigen aan het woord die vraagtekens zetten bij de sanctienering en uitvoering van het militaire optreden in het Noord-Afrikaanse land. Hebben regeringen van deelnemende landen negatieve aspecten met opzet naar de achtergrond geschoven? En wat kan dit betekenen voor humanitaire interventie in de toekomst?

Het vierde wapen

Voorlichting, propaganda en volksweerbaarheid 1944-1953

Door Floribert Baudet

Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2013

288 blz.

ISBN 9789461058157

€ 24,90

In 1940 en 1942 leed Nederland twee nederlagen die vooral aan tekortschietend maatschappelijk draagvlak voor de krijgsmacht werden toegeschreven. Politiek en krijgsmacht concludeerden dat het vergroten daarvan een eerste voorwaarde was wilde Nederland in een nieuwe oorlog een kans maken. Rond de wederopbouw, de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de ontluikende Koude Oorlog kwam er een activistisch voorlichtingsbeleid dat geen middel onbeproefd liet. In *Het Vierde Wapen* analyseert Floribert Baudet de vormen die deze voorlichting aannam en de ideeën die eraan ten grondslag lagen. Eén straaljager meer of minder zou er niet toe doen, maar een goed voorlichtingsbeleid dat de 'volksweerbaarheid' vergrootte zou het verschil kunnen maken.

Five Myths about Nuclear Weapons

Door Ward Wilson

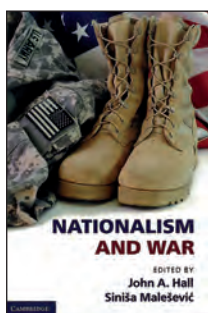
Boston (Houghton Mifflin Harcourt) 2013

208 blz.

ISBN 9780547857879

€ 13,-

Bij het onderzoeken van afschrikkingstheorieën stuitte Ward Wilson, historicus en filosoof, op de altijd gebruikte redenering dat kernwapens weliswaar gevaarlijk zijn, maar ook noodzakelijk. Wilson concludeert echter dat vijf argumenten in die redenering in wezen niet meer dan mythen zijn. Zo heeft hij kritiek op het argument dat kernwapens al 65 jaar de vrede in stand houden en dat nucleaire afschrikking in tijden van crisis een betrouwbaar middel is om een tegenstander op de knieën te dwingen. Wilson maakt gebruik van recent historisch onderzoek en komt, pragmatisch redenerend, tot de slotsom dat kernwapens inderdaad gevaarlijk zijn, maar niet bijster nuttig en eigenlijk zelfs overbodig.

Nationalism and War

Door John A. Hall en Sinisa Malešević (red.)

Cambridge (Cambridge University Press) 2013

372 blz.

ISBN 9781107610088

€ 25,-

De relatie tussen nationalisme en oorlog is complex en in de bundel *Nationalism and War* kijken historici en sociologen nogmaals naar dit fenomeen. De centrale vraag die zij stellen is welke veranderingen het concept in de loop van de tijd ondergaan heeft. Daarbij proberen zij uiteenlopende deelvragen te beantwoorden, zoals: heeft nationalisme oorlogen gewelddadiger gemaakt, leiden nationalistische gevoelens onder militairen tot meer efficiëntie in het gevecht en welke rol hebben militaire overwinningen en nederlagen gespeeld in het creëren van nationale identiteiten? In het boek komen uiteenlopende nationalistische ideologieën aan bod en wordt gekeken naar verschillende regio's, waaronder Afrika en de Balkan.

MEDEDELING

Jubileumboek *200 jaar Koninklijke Landmacht* 1814-2014

Op 9 januari 1814 legde prins Willem Hendrik, de latere Koning Willem I, in een formeel besluit de organisatie van een nieuw te vormen leger vast. Daarmee stond hij aan de basis van de Koninklijke Landmacht, die dit jaar op diverse manieren aandacht besteedt aan het 200-jarig bestaan.

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) brengt ter gelegenheid van het dubbele eeuwfeest het jubileumboek *200 jaar Koninklijke Landmacht 1814-2014* uit.

In het boek, onder redactie van professor dr. Ben Schoenmaker, nemen de belevenissen van individuele militairen, van soldaat tot generaal en dienstplichtig tot beroeps, een belangrijke plaats in. Zij vertellen hun ervaringen over bijvoorbeeld de Slag bij Waterloo, de Tiendaagse Veldtocht, de Meidagen van 1940, de strijd in Nederlands-Indië en vredesoperaties overal in de wereld. Ook andere aspecten, zoals oorlogsvoorbereiding in vredetijd, het vele oefenen, het kazerneleven en de relatie tussen maatschappij en landmacht komen aan bod.

Bestelinformatie jubileumboek

Dankzij een donatie van het Vfonds (het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg) is het boek (winkelwaarde 29,90 euro) voor de volgende doelgroepen verkrijgbaar voor slechts 8 euro:

- actief dienende militairen en burgers die werken bij het Commando Landstrijdkrachten en KL-personeel ingedeeld bij andere krijgsmachtdelen;
- leerlingen van de Koninklijke Militaire Academie, Koninklijke Militaire School, Opleidingscentrum Initiële Opleidingen en Veiligheid & Vakmanschap (alleen landmacht);
- actieve reservisten;
- KL-veteranen.

200 jaar Koninklijke Landmacht is te bestellen bij Uitgeverij Boom via: www.uitgeverijboom.nl/200jaarlandmacht.

Boekgegevens:

200 jaar Koninklijke Landmacht 1814-2014

Door Ben Schoenmaker (red.)

Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2014

296 blz.

ISBN 9789089531278